

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei.
Un număr 70 fl.

„PAȘTILE“.

Unul dintre obiceiurile cele mai caracteristice dela Invierea Domnului este pe unele locuri din biserica răsăriteană și mai cu samă la poporul român: împărțirea de pâne și vin binecuvântat între credincioși sub numele de «Paști».

Paștile acestea însă nu sunt altceva decât Anaforă de două specii, ce se dă poporului în ziua de Paști, după serviciul divin de dimineața, pe nemâncate, din prescurile și vinul din care s'a slujit Sf. Liturghie în Joia sfințelor patimi, fără a se mai binecuvânta și în special, căci nici nu este vre-un ritual în scopul acesta, deși poporul zice, că la Liturghia din Joia Mare preotul «sfințește, slujește Paștile». Prescurile acestea în Sâmbăta Paștilor după Sf. Liturghie se taie mărunț și se pun în oale nouă de lut ori de porcelan, apoi în Duminica Paștilor după serviciul divin de dimineață se toarnă vinul preste ele și după Inviere și Utrenie, ori după Sf. Liturghie se dau poporului în biserică cu lingura ca anaforă de două specii, iar celor ce n'au putut veni la biserică, li se duc acasă în păhărele învălitate cu un ștergărel curat.

Fără «a lua Paști» nimeni nu cutează nici să bea nici să mănânce ceva în ziua de Paști, și poporul ajunând de cu sară le așteaptă cu atâta dor, încât pare că le ține în mai mare sfințenie chiar decât Sf. Cuminecătură, căci mulți credincioși, în credința lor rătăcită, nu se mărturisesc și nu se cuminecă cu anii, dar să nu iee Paști nu s'ar lăsa pentru toată lumea nici într'un an.

De unde, cum și când s'au introdus Paștile acestea în biserica noastră, voi cercă să arăt în cele următoare.

Anticipez, că părerile în privința acestor întrebări sunt diferite și de aceea încep cu înșirarea acelor păreri, susținând ordinea cronologică.

Cea mai veche urmă pozitivă despre existența Paștilor acestora o aflăm în biserica ortodoxă română în *Așezămintele Soborului celui mare ținut de mitropolitul Sava Brancovici la anul 1675*, în cari la pt. 3 se zice: «Care popă va da paștile să le poarte mirenii pre de afară, de nu le va da cu mâna lui, să i-se ia popia». (Cipariu: Acte și fragmente, Blaș 1855, pag. 146, reproducere din Istoria bisericei Românilor de Petru Maior, partea inedită).

Apoi în scrierea *mitr. Teodosiu al Ungrovlachiei: Învățătură preoților pe scurt de șapte taine, Buzeu 1702*, în care precum vom vedea mai jos, se combat Paștile.

Și în fine privitor la biserica gr. cat. rom., în *dispozițiunea a 9-a a Soborului celui mare ținut de episcopul Ioan Pataki, în Sâmbăta de jos, la 26 Februarie 1725*, în care se zice: «Care om nu se va ispovedui până la paști, adecă în săptămâna mare, și nu se va pricestui, aceluia nici cum să nu i se dea pasca» (Petru Maior: Ist. bis. rom. Buda, 1813, pag. 382).

Prin dispozițiunile acestea se dovedește cu câtă sfințenie privea poporul Paștile acestea.

Fapt este, că pe multe locuri Paștile acestea nici azi nu le împarte preotul, ori numai preotul, ci luând în considerare îmbulzala cea mare ce se face la împărțirea lor, dacă nu le ia însuș fiecare credincios cu mâna lui, preotul ia de ajutor în scopul acesta pe cantor, pe crâsnic, pe curator, ori pe cel ce le-a dat, ori pe toți aceștia împreună, și așa le împarte; dispozițiunea Soborului din 1675, sigur exagerată, numai într'atâta și-a ajuns scopul, întrucât Paștile nu se mai împart și pe afară, după cât știu, decât numai în biserică, dar și aici nu totdeauna numai de preot.

Mai interesantă este însă părerea mitr. Teodosiu față de părerea episcopului Pataki. Ambii ținesc la acelaș scop: la îndemnarea poporului la mărturisire și cuminecare, numai cât cel dintâi oprește Paștile acestea de tot, pentru ca poporul să nu le mai considere mai presus de Sf. Cuminecătură și așa să se lase și neispovăduit, în credința rătăcită, că și numai prin luarea de Paști se curățește de păcate; iar cestălalt le susține, dar oprește dela luarea Paștilor pe cei ce nu s'ar ispovădui și cuminecă mai întâi, în săptămâna patimilor.

Durere însă, că în lipsa luminării poporului de ajuns despre valoarea Paștilor acestora, nici unul nu și-a ajuns scopul deplin, nici până în ziua de astăzi.

Să cercetăm acum originea acestor Paști.

Petru Maior (Istoria bisericii Românilor, Buda, 1813, pag. 77—78), după ce în nota sublineară reproduce hrisovul principelui George Racoți dat metropolitului Simeon Ștefan Pap cu datul Alba-Iulia, 10 Octomvrie 1643, constătător din 15 puncte, între cari și condițiunea pentru introducerea Catechismului calvinesc în biserica românilor, — la comentarea punctului 4 (Quod sacrum caenae Domini Sacramentum, (quod vulgo Communionem vocamus) perinde juxta institutionem Iesu Christi, vino et pane administrabit, et per alios administrari faciet, idque adultis duntaxat; et integri iudicii, atque vitae haud profanae hominibus participabit, participari faciet) — zice:

«Iară supt Numărul 4 se bagă între Români cuminecătura cea calvinească, carea până astăzi și la uniți și la neuniți în Ardeal, măcar că numai ca o țerimonie, se ține. Iaste adecă datină și în bisericile Grecilor, și întru a Românilor, ori când se slujește sfânta Liturghie, preotul slujitor după sfârșitul Liturghiei să împartă la oamenii cei ce nu s'au cuminecat pâne de aceea din carea fu scoasă partea aceea, ce s'au jertfit; carea obicei întră toate neamurile ce sunt de leage Grecească, precum și între Români din Ardeal osebit se ține în ziua de Paști. Ci creștinii altor neamuri de leage Grecească pârțicica cea de pâne o iau neumezită; iară Români din Ardeal o iau întinsă în vin, sau mai bine zis o sorb cu vin; și nu numai celor de vârstă, după cum se poruncește în zisa tocmeală, ci și pruncilor sugători încă se dă. Însă măcar că Români din Ardeal curat cred taina sfintei Cuminecături întocmai ca biserica cea Grecească, și ca biserica cea Latinească, și deschilinesc cea pâne în vin întinsă de sfânta Cuminecătură; totuș proștii nu știu ce putere osibită socotesc a fi întru cea țerimonie. Pentru aceea și pe însuș pruncii cei sugători, spre ziua de Paști, dela mezul nopții până la vremea când se împarte zisa pâne întinsă în vin, cu tirănie îi silesc la ajun, și așa fometoși îi aduc mamele la biserică, unde adunați acela sunet fac cu vaetele sale ceale de ajun cășunate, care s'au obicinuit a face mieii în strungă când întâi fură înterțați; ba dru-

marul de va putea ajunge în ziua de Paști la vre-o biserică de lege sa, unde să se poată împărtași din zisa pâne în vin întinsă nu cutează a lăsa postul Paștilor, ci până atunci il tot ține, până se face părtaș pânei aceia; și de ce se va lauda cuiva pentru vr-o greșală preotul locului, că nu-i va da Paști (așa chiamă pânea acea întinsă în vin), socotind această pedeapsă foarte mare, cu tot adinsul se nevoește a-și îndreptă greșala, ca să poată scăpa de amenințata pedeapsă. Ba și aceia carii se cuminecă cu sfânta taină a Eucharistiei în ziua de Paști, nu se odihnesc până nu se împărtașesc din zisa pâne ținimoniaală. Deci nefiind nicăiri afară de Ardeal în bisericile cele de lege Grecească obiceiul de a lua în ziua de Paști anafora întinsă în vin, și socotind cele ce mai sus am spus despre lucrul acesta, nu poate fi îndoială cum că ceremonia aceea de a băga pânea în vin în ziua de Paști, este urmă a Cinei sau a cuminecătorei Calvinești, și aceasta atunci când se făcea silă cunoștințelor Românilor în Ardeal, fu acolo între Români băgată».*)

Ioan Micu Moldovan (Cipariu: Archiv pentru filolog. și ist. 1871 Nr. 40, pag. 796) zice că: «Unul din misteriele cele mai adânci ale Bisericii orientale este prefacerea pânei și a vinului în sacramentul Eucharistiei. Calvinii nizuind a delatură din Biserica Română acest sacrament, au introdus «Paștile», adecă datina de a împărți la tot poporul pâne cu vin în sărbătoarea Sf. Invieri — ca Români să nu mai știe distinge între «Cina Domnului» sacramentul în Biserica Răsăritului și între «Cuminecătura» aceasta calvinească, și așa pe încetul aceasta din urmă să înlocuiască pe cea dintâi. Scopul s'a ajuns într-o atâta, că poporul cu timpul într-o adevăr n'a mai știut alege între una și

---

* P. Maior reproduce în întregime diploma dată mitropolitului Simeon Ștefan de principele G. Racoți, după un transumpt dat din Alba-Iulia la 19 August 1684 lui Petru Barabas de Alba „a Cauzelor Fiscusești în Ardeal director din Conservatorul Bisericii Albei (a Băgradului)“.

Dispozițiunile acestea a principelui G. Racoți se cuprind și în diploma principelui Michail Apafi dată pentru depunerea mitropolitului Sava Brancovici și demisiunea mitropolitului Iosif Budai cu datul 28 Decembrie 1680, în care dispozițiunea a 4. sună în chipul următor: Quod sacrum coenae Dni. sacramentum, quod communionem vocamus perinde juxta institutionem Dni nostri Iesu Christi vino ac pane administrabit, et per alios administrari faciet, idque adultis tantum et integri iudicii atque vitae hand profanae hominibus participabit participari que faciet (Cipariu: Acte și fragmente, Blaș 1855, pag. 62). Între textele acestea, precum vedem, este numai o deosebire stilară.

alta; ba și azi sunt foarte mulți Români, cari ori cât i-ar învăța preoții — nu știu distinge între aceste două lucruri».*)

Ioan Boroș (Ritual, Lugoș, 1881) zice, că credincioșii cei dintâi petreceau noaptea spre Dumineca Invierii în privegheri, apoi la oara a șesea, adică la mezul nopții, se ținea ceremonia învierii cu care s'a împreunat Sf. Liturghie, cum este și azi pe la multe biserici; la Liturghia aceasta apoi se cuminecau și erau datori a se cuminecă cu cele sfinte toți credincioșii. Zelul creștinilor celor dintâi în privința aceasta s'ar vedeă a se arăta azi numai prin aceea, că după solemnitatea Invierii de dimineață, respective după Sf. Liturghie, mulți credincioși primesc părțile tăiate din pânile Sf. Sacrificiu în Joia Mare (Pascha staurosimon) și apoi aceste cu atâta sfințenie le păstrează, încât până ce nu gustă din acelea, de alte mâncări nu se ating. Impărtășirea aceasta este semnul iubirii noastre cătră Christos și simbolizează și aceea că Invierea lui Christos ne-a unit cu cele cerești (Ioan VI. 48—59).

Dr. Alexandru Grama (Ist bis. rom. unite cu Roma, Blaș 1884 și Instituțiunile calv. în bis. rom. din Ardeal Blaș, 1895) aduce obiceiul acesta în legătură de o parte cu așa numita Panagia a Grecilor (Artosul, pâinea ce se tăia din prescură și se ridica la masă în onoarea Preasfintei — Panagia — Născătoare de Dumnezeu, în Mănăstiri, la serbătorile cele mari), iar de altă parte cu datina din săptămâna albă (prima după Paști), ca credincioșii, precum au făcut în săptămâna imediat înainte de începerea postului cel mare, să nu între deodată în postul cel greu, așa să facă și în ziua de Paști, ca să nu frângă deodată postul, ci mai întâi să ia pâne și vin.

El combate însă pe Maior și Moldovan, că Paștile acestea ar fi de origine calvină și că obiceiul acesta ar exista numai la românii din Ardeal. În privința din urmă zice, că are informațiuni pozitive, că acela există și în biserica din România, ba după Leo Allatius zice, că acela e lăsat și în Orient, și mai cu samă pe la mănăstiri. E interesant însă cum combate el originea calvină a Paștilor acestora.

---

*) Reproducere după Dr. Elefterescu: „Lumina“ An. II. 1901/2, pag. 29, unde citează greșit pe P. Maior deci pentru corectitatea citatului după Moldovan, reproduș aici, neavând de unde îl controlă, nu luăm răspunderea.

Mai întâi, P. Maior nu aduce nici un argument în favorul părerii sale, și dacă Paștile acestea ar fi cuminecătura calvinească, atunci principii calvini pentru ce n'au scos mai întâi din biserica română cuminecătura cea veche, căci cuminecătura cea calvinească nu putea avea nici o valoare până când există cuminecătura românească. Apoi poporul român, pentru ce nu numește cuminecătura «Cina Domnului» ca și Calvinii, și pâinea și vinul ce se dă la Paști, pentru ce le numește Paști, și pentru ce există obiceiul acesta numai la Paști, când și Calvinii se cuminecă nu numai la Paști, ci și de altădată, de mai multeori preste an? Apoi știm și aceea, că principii calvini fiecărui metropolit îi puneau anumite condițiuni la introducerea în scaunul arhieresc pentru calvinizarea bisericii române, dar între condițiunile acestea nu se face amintire de loc despre datina Paștilor. Iarăș mai știm apoi că timpul persecuțiunilor din partea principilor calvini a fost prea scurt, decât ca o datină impusă cu sila să se fi putut înrădăcină așa adânc în popor, ba să o încunjure chiar cu un nimb de sfințenie, putem zice exagerată, cum s'a întâmplat cu Paștile acestea la români, întrucât nici pruncilor și bolnavilor nu li se da nimic nici de mâncare nici de beut dela mezul nopții încolo până dimineața, când luau Paști mai întâi. Dar în contra opiniunii despre originea calvină a Paștilor acestora militează și faptul că episcopul Pataki, care a trăit imediat după era principilor calvini, dacă ar fi știut, că acelea sunt de origină calvină, ca bun teolog și foarte zelos întru casarea datinelor străine de biserica apusană, atunci de ce nu le-a condamnat, ba le-a considerat ca o datină nevinovată și în sine răsăriteană.

Ritul răsăritean, ce e drept, nu ne arată nicăiri datina Paștilor chiar în forma aceea, în care se află la Români, dar se poate proba, că în biserica răsăriteană a existat din timpuri foarte vechi datina de a lua pâne cu vin în Dumineca Paștilor înainte sau după alte mâncări, ceea ce se poate vedeă din Strajnicul săptămânei patimilor tipărit în Blaj la anul 1807, în care la tipicul (rubrica) Sâmbetei celei mari se află indicarea: «și după opust (la Liturgie) se face binecuvântarea pânei și a vinului», iar pânea și vinul acesta nu poate fi vinul dela Litie, căci aci nu se face nici o amintire despre Litie, și apoi la Litie nu se binecuvântă numai pâne și vin, ci și unt de lemn și grâu, iar despre acestea

nu se face amintire în textul tipicului citat aci. Apoi pânea și vinul acesta pentru Paști pe unele locuri se binecuvântă în Joia Mare, iar pe alte locuri în Sâmbăta Mare, și în Strajnicul grecesc tipărit în Veneția la anul 1738 încă se află rubrica citată din Strajnicul românesc amintit, iar la tipărirea acestor cărți rituale calvinii n'au putut avea și n'au avut nici o influință. Apoi datina de a lua pâne și vin în ziua de Paști eră observată chiar și de către împărații bizantini, cari îndeplineau ritul acesta în palatul imperial, iar călugării în mănăstiri și poporul în biserici sau în case private. Modul, cum se observă datina aceasta în Răsărit, se află descris în cuvintele lui Leo Allatius, reproduse de Goar în opul Euchologion sive Rituale Graecorum în explicările opului lui Codin Curopalata despre oficiile constantinopolitane c. 7. (Grama: Instit. calv. în biserica rom. pag. 415, not. 1). În fine, dacă calvinii prin Paștile acestea, ce se dau și copiilor, ar fi voit să calvinizeze cuminecătura bisericeii răsăriteană, atunci ar fi venit în contradicere cu sine însuș, căci principele George Rakoczi în condițiunea a 4-a pusă Miropolitului Simeon Stefan apriat de-mandă, ca cuminecătura în bisirica românească să se dea ca și la calvini, numai adulților și *nu și pruncilor*.

La argumentele acestea, produse de Dr. Grama în contra lui Maior și Moldovan, am putea adauge și acela, că dacă *principele Rakoczi, prin dispozițiunea aceasta a țintit la calvinizarea sf. Cuminecături, atunci a țintit într'acolo, ca să sisteze obiceiul existent pe multe locuri în biserica răsăriteană de a se cuminecă pruncii imediat după sf. Botez și să introducă în locul lui așa numita confirmațiune reformată, când pentru primadată se cuminecă cineva, după ce a eșit din vârsta copilăriei și cunoaște deja principiile mai însemnate de credință și morală*.

Astfel dispozițiunea principelui Racoți nu stă nici într'o legătură cu Paștile acestea. Iar să le fi introdus poporul pentru eludarea atât de ostentativă a dispozițiunei principelui, nu putem nici presupune, căci atunci principii calvini le-ar fi chiar oprit. Le-au tolerat însă ca pe un obicei ce samănă încâtva cu confirmațiunea bisericeii reformate.

Sim. Fl. Marian (Sărbătorile la Români, vol. III București, 1901, pag. 89—94) după-ce arată mai multe obiceiuri populare din diferite localități cu privire la pregătirea și împărțirea Paștilor

acestora, citează numai după Dr. Elefterescu (Albina, anul II). București 1899, pag. 930—933) cele zise de P. Maior, precum vom vedea îndată la Dr. Elefterescu, dar nu-și dă nici o părere în privința originii lor.

Dr. Em. Elefterescu (o. c. pag. 26—30), zice, că: «Aceasta datină la cei mai mulți li se pare curioasă, fiindcă nu se poate zice nici decum, că este generală în Biserica Răsăritului, și astfel nu se poate considera ca aparținătoare de ritul ortodox răsăritean... Datina de a lua în Dumineca Invierii Mântuitorului Iisus înainte de mâncare pâne udată în vin sub numele de Paști, este o datină, despre care ritul Bisericii Răsăritului nu conține nicăiri nici o rugăciune pentru binecuvântarea Paștilor; de altă parte între toate popoarele de ritul grecesc nu se observă la nici unul afară de Români, și numai la Românii din Ardeal și Muntenia, căci la Români din Moldova, Bucovina, Basarabia și Macedonia, nu există aceasta datină». Încolo se alătură la părerea lui Maior și Moldovan, primind originea calvină a Paștilor acestora, cu toate că a fost deja combătută de Dr. Grama, adaogând dela sine numai aceea, că după cercetările ce le-a făcut, obiceiul acesta nu există nici la popoarele celelalte aparținătoare ritului oriental, precum la Greci, la Sârbi, la Bulgari și la Ruși, și în urmă, că Românii n'au numit nici când Paștile acelea cuminecătură, ci Paști, ba în unele locuri din Muntenia le mai zic «Paști de cel mic», de unde se vede, că atunci când s'au introdus, *nu s'au introdus ca cuminecătură, ci ca altceva*, dar nu-și motivează aserțiunea cu nimic, pentru ce se numesc în Muntenia și «Paști de cel mic». — Probabil însă, că Paștile acestea se numesc în Muntenia «Paști de cel mic», pentru de a le distinge de celelalte mâncări, ce se duc la Paști la biserică spre binecuvântare, precum: pâne lătăreață făcută la mijloc cu brânză și oue, numită pretutindenea *pască*, apoi ouă roșii, diferite cărnuri și altele.

Dr. Aug. Bunea (Vechile episcopii rom., Blaj 1902, pag 95) încă susține părerea lui P. Maior și I. M. Moldovan, și de combaterea aceleia prin Dr. Grama, nu amintește nici el nimic, în-tocmai ca și Dr. Elefterescu. El zice numai simplu pe baza decretului de 15 puncte dat metropolitului Simeon Ștefan de cătră principele Georgiu Racoți I., că românii «În locul cuminecătureri

vor introduce pâne și vin neconsecrate, adecă «paștile», cari de atunci au rămas la poporul din Ardeal».

Dr. Isidor Marcu (Liturgia, Blaj 1906) zice, că: «Datina de a împărtași poporului în ziua de Paști pâne și vin binecuvântate, dupăce în Tipicul acestei zile nu se face amintire de ea, probabil, că își trage originea dela datina de a binecuvânta pâne și vin la Liturgia din Sâmbăta Paștilor, care se celebră în vechime în noaptea de Sâmbătă spre Duminecă, cum s'a amintit mai sus».

Precum vedem, părerile sunt diferite cu privire la originea acestui obicei. Cea mai îndepărtată părere este părerea istoricilor P. Maior și I. M. Moldovan, cari susțin, că acela ar fi de origine calvină. Părerea acestora, nemotivată de ei cu nimic, e combătută însă de istoricul Dr. Grama și numai prin argumentul că dacă acela e de origine calvină, atunci de unde s'a introdus acela și în bisericile din România și Grecia și pela mănăstirile din Orient, pe unde calvinii n'au putut străbate cu învățăturile lor.

Dar nici Dr. Grama nu-și motivează cu nimic părerea, că acela s'ar deriva dela Panagia Grecilor, căci la Panagie nu se face nici o amintire de vin; și tot așa nu-și motivează nici cealaltă părere, când îl aduce în legătura cu obiceiul din săptămâna brânzei în care se oprește mâncare de carne, pentru ca să nu se între deodată în postul cel mare și aspru, deducând, că tot așa se face și imediat după terminarea acelu post, pentru ca să nu se între deodată în dulcele deplin, ce se începe cu Dumineca Paștilor, căci atunci și în săptămâna cea luminată ar fi trebuit să se oprească mâncarea de carne.

Mai aproape de adevăr pare însă a fi părerea liturgiștilor I. Boroș și Dr. Marcu, cari îl aduc în legătură cu Liturgia din Sâmbăta Paștilor, carea în vechime pretutindenea se celebră în presara Duminecei Paștilor și la care toți credincioșii cei pregătiți deplin, se cuminecau. După Liturgia aceasta urmă apoi Priveghiare de toată noaptea, iar la mezul nopții se făcea ceremonialul Învierii. Dar nu-și motivează nici ei părerea cu nimic. Deci vom căuta să li-o motivăm noi, pe cât va fi cu putință, *dacă o am accepta.*

Gavriil Hango.

(Va urma).

DESPRE AUTORITATEA DOCTRINALĂ ȘI DESPRE REGULA DE CREDINȚĂ ÎN BISERICA CATOLICĂ.

VIII.

La cele două fapte despre Paști și despre cei botezați din nou, adaugem pe cel din sinodul din Nicea. Acest sinod a fost convocat de Constantin. Acest împărat a trimis în numele său scrisoarea de convocare tuturor episcopilor. Mărturia lui Eusebiu este formală (Vit. Const., lib. III., c. 6.) Acelaș istoric (c. 7) enumeră toate Bisericele, cari au fost reprezentate la sinod prin episcopii lor. El o sfârșește prin aceste cuvinte: «Episcopul orașului regal (adecă Romei) este absent din cauza etății sale înaintate, dar sunt doi preoți, cari îl înlocuiesc». Sinodul a avut loc (s'a ținut) în palatul împăratului. Fiind toți membrii întruniți, Constantin intră și se așează în mijlocul episcopilor, la locul de onoare (c. 11). Acela din episcopi, care eră cel dintâi la dreapta împăratului îi adresă un discurs de felicitare. Ceialalți păzără tăcerea, având ochii ațintiți asupra lui Constantin, care adresă adunării o alocuțiune, în care zice: că el a convocat pe episcopi pentru ca să lucre la restabilirea păcii, care se turburase în mai multe Biserici. El dădù apoi cuvântul *președinților* sinodului, zice Eusebiu (c. 13.) Se ridicară vii discuțiuni. Constantin se amestecă pentru a le îndreptă și pentru a conlucra la înțelegere. În fine, după sinod el scrisse o epistolă către toate Bisericele pentru a le aduce la cunoștiință deciziunile cari fură adoptate. Când sinodul și-a încheiat ședințele sale, Constantin își luă rămas bun dela episcopi, îndemnându-i să păstreze întreolaltă buna armonie. Scrisoarea lui Constantin către Biserici, dată în întregime de Eusebiu, dovedește, că acest împărat lucră într'adevăr, ca și când ar fi fost conducătorul Bisericii ca și al imperiului.

Aceste detaiuri sunt scoase literal din Eusebiu, scriitor contemporan, foarte serios și perfect informat. Nici un moment nu contrazice această istorisire. Sinodul din Nicea avù prin urmare mai mulți prezidenți, sub înalta prezenție a împăratului. Episcopul din Roma, reprezentat de doi preoți, nu se amintește decât ca și ceialalți episcopi. În actele sinodului, cei doi reprezentanți ai lui, nu subscriseră, decât după Osius, episcopul din Corduva Spaniei. S'a afirmat — însă fără nici o dovadă — că acest episcop a fost unul din reprezentanții episcopului din Roma și chiar legatul lui. Episcopul din Roma n'avea atunci legați; Osius reprezintă Biserica din Spania, după Eusebiu; cea din Roma eră reprezentată de doi preoți trimiși de episcopul. Gelasiu din Cizic,

care a scris în secolul V-lea un fel de roman despre sinodul din Nicea, este singurul, care a făcut din Osius un reprezentant al papei.

Dacă acest episcop a scris, cel dintâi actele sinodului, a fost, nu pentru că era președinte, deoarece de aceștia sinodul a avut mai mulți; dar fără îndoială pentru că el era episcopul cel mai cu influință la curte, acela ale cărui sfaturi Constantin le urmă și care a lucrat mai mult pentru întrunirea sinodului. Osius era, așa zicând, episcopul curții, și fără îndoială din cauza acestei poziții, a scris el cel dintâi; reprezentanții Bisericii din Roma scrise în urma (după) lui.

Cu toate că episcopul Romei nu se bucură de întâietate asupra întregii catolicități, el era cu toate acestea în posesiunea anumitor privilegii față de celelalte Biserici din occident. Sinodul din Nicea, recunoscu aceste privilegii și le întări în al șaselea canon, dar atribuind prerogative analoage episcopilor din Alexandria peste Libia și Pentapole, și episcopilor din Antiochia peste Bisericile orientale. Episcopul din Roma, nu era prin urmare, pentru sinodul din Nicea, decât unul din cei trei mari patriarhi ai Bisericii universale.

Printr'un decret special, acest sinod recunoscu și consacra independența episcopului din Ierusalim pe care îl considera de *acefal*, adică fără superior, cu acelaș titlu ca și cei trei mari patriarhi.

Nu ducem mai departe cercetările noastre pentru prezent. Nu facem o disertațiune despre originea prerogativelor sfântului Scaun: va fi deajuns că am dovedit cum că episcopul Romei nu se bucură de întâietatea universală în decursul celor trei secole primare ale Bisericii, pentru a demonstra că această întâietate nu i-a fost atribuită *decât din drept bisericesc*; că ea nu a putut să-i dea decât *prerogativele în mod clar statorite prin acest drept*; că aceste prerogative nu pot fi în mod arbitrar întinse, după texte de ale scripturii interpretate în mod falș; ci trebuiesc sprijinite pe texte adevărate, pe canoane precise.

IX.

Dar ultramontanii n'au putut cită cândva un singur canon în favorul suveranității spirituale a papei, a absolutismului său doctrinal și a infailibilității sale. Înzadar au căutat, în primele trei secole, ceva text ca să proptească sistemele lor; ei n'au aflat decât fraze vagi despre superioritatea Bisericii din Roma, fraze cari se pot aplica acestei Biserici ca semn al patriarhatului din occident; dar cari nu dovedesc deloc întâietatea universală, mai puțin încă infailibilitatea și suveranitatea doctrinală a epis-

copului lor. Textul cel mai însemnat citat de ei este al sfântului Ireneu, care consideră biserica romană ca *principala* din toate Bisericile. Sinodul din Nicea a declarat-o de atare, punându-o în fruntea Bisericilor patriarhale; și totuș n'a recunoscut primatul ei universal. Cu toate acestea interesul catolicității ar cere, ca o Biserică să fie centrul tuturor catolicilor; Biserica din Roma ca locul conducător primului patriarhat și întemeiată de sf. Petru, care fusese cel dintâi dintre apostoli, trebuiă în mod natural investit cu întâietatea universală, care eră *de drept divin* în Biserică, și ale căreia datorințe, episcopii din Elia și Ierusalim nu puteau să le mai împlinească.

Tot așa vedem în scrierile secolului IV. și V-lea o tendință din ce în ce mai exprimată de a considera episcopul Romei ca primul episcop al catolicității, care-i în stare să-și întindă înrăurirea sa și iurisdicțiunea în toate părțile lumii creștine. În sec. al VI-lea, episcopii din Constantinopole, ridicați la dignitatea de patriarhi, îi disputară întâietatea ecumenică sau universală, în timp ce barbarii reduceră orașul Romei sub puterea lor și Constantinopole deveni adevărata capitală a imperiului; însă drepturile episcopilor din Roma erau dejă atât de bine statorite, încât pretențiunile episcopului de Constantinopole nu puteau să le nimicească. Sf. Grigorie cel Mare dete acestor pretențiuni răspunsul cel mai creștin și cel mai demn, dându-și simplu titlul de *servus servorum dei*, în timp ce episcopii de Constantinopole se întitulau cu mândrie: *Patriarh ecumenic* sau universal. Noi n'avem să explicăm aci în ce mod, pretențiunile exagerate ale episcopilor din Roma, au produs — în decursul evului mediu — sistemul ultramontan.

Pentru a termina sarcina, ce am întreprins, va fi de ajuns să dovedim, că chiar începând din secolul IV., și când întâietatea universală i-a fost recunoscută episcopului din Roma, nu-i acordă nici o autoritate personală în ce privește definirea dogmelor, și că pretinsa sa infailibilitate sau suveranitate doctrinală nu se bazează pe nici o temelie. Este ceva demn de observat, că papa nu se amintește în nici una din lucrările compuse de sfinții părinți ai Bisericii sau de scriitorii cei mai respectabili ai anticității creștine, asupra regulei și bazelor credinței. În tratatele *De praescriptionibus* (Despre prescripțiuni), de Tertulian și *Contra Iulius Cels*, de Origen, și cele despre *Unitatea Bisericii*, de sf. Ciprian și *despre adevărul religiunii* de sf. Augustin, este întrebarea, într'un mod special despre autoritate în materie de credință; și toți pun aceasta autoritate în *tradițiunea constantă și unanimă a Bisericilor apostolice*. Acesta este un fapt, în contra căruia se

nimicesc toate falsele raționamente ale ultramontanilor și toate textele lor trunchiate și denaturate.

În secolul al V-lea un teolog, recunoscut de Biserică de un sfânt și de un savant interpret al doctrinei sale, sf. Vincențiu de Lerin publică *Avertismente*, cari au servit totdeauna de conducător referitor la aceasta chestiune. El expune în acestea, cu amănunte, regula urmată — în definițiunile dogmatice — începând dela obârșia Bisericii până în timpul său; și în această lucrare specială, pe care ultramontanii înșiși sunt obligați să o laude și să o citeze, autorul nu face nici cea mai ușoară aluziune la autoritatea doctrinală a episcopului din Roma.

X.

Câteva extrase din sf. Vincențiu de Lerin vor fixa chestiunea autorității doctrinale în Biserică, și vor dovedi, că ea nu este decât în *tradițiunea constantă și unanimă a tuturor Bisericilor creștine*.

«Adeseori, zice el (§ II), și cu mult zel și atențiune, am întreat oameni distinși prin sfințenia și învățătura lor, cum aș putea, cu ajutorul unei regule sigure, să deosebesc adevărul credinței catolice de erorile eresiei; aproape toți mi-au răspuns totdeauna, că dacă eu sau oricare altul am voi să scăpăm de cursele erorii și să ne ținem tari în adevărata credință, suntem datori să ne întărim credința noastră în două chipuri, cu ajutorul lui Dumnezeu: întâi prin autoritatea legii dumnezeiești, și apoi prin Tradițiunea credinței catolice... și în biserica catolică însăș trebuie să avem o mare grije să nu îmbrățișăm decât aceea ce s'a crezut *pre-tutindenea, totdeauna și de către toți*: aceasta este, într'adevăr — adevărat și propriaminte *catolic*, după cum o arată aceasta greutatea și însemnarea cuvântului *catolic*, care va să zică plenitudine, universalitate».

«Noi urmăm deci credința catolică, conformându-ne cu ceea ce are pentru sine *universalitatea, vechimea, unanimitatea*. Urmăm universalitatea, dacă mărturisim, că aceasta credință singură este cea adevărată, care este profesată de întreagă biserică în tot universul; noi urmăm *antichitatea*, dacă nu părăsim nici odată sentimentele, ce au susținut moșii și părinții noștri; în fine, noi urmăm *unanimitatea*, dacă în lucrurile cele vechi însăși urmăm definițiunilor și sentințelor tuturor sau aproape tuturor episcopilor și învățătorilor».

«În Biserică lui Dumnezeu (§. XVII), eroarea unui *învățător* este o încercare pentru popor, și aceasta încercare este cu atâtă mai mare, cu cât cel care se înșală este mai savant. Este deci

mare lucru, un lucru de folos să știi, și care trebuie cu necesitate amintit, că adevărații *catolici* trebuiesc să primească pe învățători cu *Biserica*, însă nu trebuiesc să lase credința *Bisericii* în urma învățătorilor».

«Prin urmare, acela este într'adevăr *catolic* (§ XX), *catolic* adevărat care iubește adevărul lui Dumnezeu, Biserica, corpul lui Christos; care nu preferă nimic religiei divine, credinței catolice, *nici autoritatea unui om, oricare ar fi el*, nici afecțiunea, nici geniul, nici elocința, nici filosofia, care desprețuind toate acestea rămâne firm, statornic și perseverant în credință: și care cugetă, că nu trebuie să țină și să creadă decât aceea, ce va ști că s'a crezut *universalmente și din vechime de biserica catolică*».

«Ereticii (§ XXV) nu întrebuițează ei mărturiile Scripturii? De sigur, le întrebuițează, și cu îndărătnicie. Îi vedeți trecând prin toate cărțile legii celei sfinte; citează și pe Moise, și cărțile Regilor, și Psalmii, și Apostolii și Evangheliile și Profetii, în mijlocul adeptilor lor ca și în al adversarilor lor, în particular și în public, și în discursurile lor, și în cărțile lor, în decursul ospetelor, și pe locurile publice, ei nu zic nimica fără de a sprijini cu mărturia scripturilor».

«Însă dacă discipolii diavolului (§ XXVII), adevărați *falșii apostoli, falșii profeți, falșii învățători*, abuzează astfel de cuvintele dumnezeiești; cum sunt datori să lucre oameni *catolici*, fiii maicei Biserici?»

Cum vor deosebi ei în Scripturi adevărul de eroare? Își vor aduce aminte, că sunt datori să interpreteze *regula Dumnezeiască* conform cu *tradițiunile Bisericii universale*, și urmând legile *dogmei catolice*; și sunt necesitați să se uniască în Biserica catolică și apostolică, cu aceeace are pe partea sa *universalitatea, anticitatea, unanimitatea*».

«E de lipsă să adâncim cu cea mai mare diligență aceste expresiuni ale apostolului: O Timotee! zice el, *păzește depozitul, evitând profanele înviri de cuvinte*».

«O! este aci în acelaș timp exclamațiune, și prevedere și iubire. El prevede de fapt erorile viitoare pe cari el le deplângea de mai înainte. Ce este *Timoteiu* astăzi, dacă nu în general, întreaga Biserică, și în special *întreg corpul* conducătorilor, cari sunt datori să poseadă ei însuși și să facă cunoscută celorlalți adevărata știință a cultului divin?»

«Ce vreau să zică aceste cuvinte: *Păzește depozitul? Păzește*, zice el, din cauza furilor, și din cauza inamicilor, ca nu cumva în decursul somnului oamenilor tăi, să samene neghină peste acest grâu curat, pe care Fiul omului l-a sămănat în acest câmp

Păzește depozitul, adaugă el. Ce este acest *depozit*? Acea, ce ți s'a încredințat, și nu ceea ce ai inventat tu; aceea ce tu ai primit, și nu ceea ce este fructul cugetărei tale; este ceva, ce nu vine din inteligență, ci din învățătură; care este rezultatul, nu al usurpațiunii unui particular, ci al unei tradițiuni publice; un lucru, care a venit până la tine, însă pe care nu tu l-ai produs; față de care tu nu ești dator să fi autor, ci păzitor; nu întemeietor, ci sectator; nu conducător ci ucenic. *Păzește depozitul*, adică păstrează comoara credinței catolice neatinsă și curată. Nu păstră în tine și nu da altora decât aceea, ce ți-a fost încredințat. Ai primit aur, să dai aur; eu nu voiesc să-mi dai un lucru în locul altuia; eu nu voiesc ca în locul aurului, să-mi dai cu înșelăciune plumb sau aramă; eu nu voiesc ceva ce samănă cu aurul, ci voiesc aurul însuș. O Timotee! O Episcoape! O Teologule! O Doctore! dacă harul lui Dumnezeu ți-a dat, geniu, ușurință, știință, fii Beseleel al cortului spiritual, taie pietrele prețioase ale Dogmei divine; adună-le cu credință; împodobește-le cu înțelepciune; fă-le mai strălucitoare, mai frumoase, mai grațioase; contribuie expunerea ta ca să se înțeleagă mai bine ceea ce înainte s'a crezut în mod mai obscur; ca posteritatea să se ferească văzând cu mai multă claritate, ceea ce anticitatea veneră fără să înțeleagă. Cu toate acestea propune aceea ce tu ai învățat; de așa fel, că vorbind într'o formă nouă, să nu spui lucruri nouă. Însă să revenim la Apostolul (§ XXIV): *O Timotee*, zice el, *păzește depozitul, evitând profanele înoini de cuvinte. Evită*, zice el, ca și când ai fugi de o viperă, un scorpion, de un șearpe, de teamă, ca nu numai aceste animale să nu te atingă, dar să nu te vadă și să nu te ajungă cu suflarea lor. Ce înșamnă a evita?»

«*Cu unul ca acesta nici să mâncați* (I. Cor. c. V. v. 11). Ce mai înșamnă încă a evita? *Dacă cineva va veni la voi și nu va aduce învățătura aceasta* (II Ioan)... Care învățătură, dacă nu învățătura catolică și universală, rămânând una și aceeaș, în decursul secolelor, prin tradițiunea cea curată a adevărului, și care trebuie să dăinuiască în toate veacurile fără de a sfârși vre-odată? Ce e de făcut cu acela, care nu arată aceasta învățătură? «*Să nu-l primiți în casa voastră și să nu-i ziceți lui Bucură-te; căci celce îi va zice lui: Bucură-te, se va face părtaș faptelor lui celor rele*».

«Apostolul adaugă: *profanele înoini de cuvinte*, adică acelea, cari n'au nimica sfânt, religios, cari sunt cu totul streine de cortul Bisericei, care este templul lui Dumnezeu. *Profanele înoini de cuvinte*; înoini de cuvinte, adică de dogme, de lucruri, de păreri contrare vechimei, anticității. Dacă cineva primește aceste înoini, cu necesitate trebuie să se violeze credința sfinților Părinți în în-

tregime sau în mare parte; cu necezitate trebuie să se spună, că toți credincioșii tuturor timpurilor, toți sfinții, toți oamenii curați și continenți, toate fecioarele, toți clericii, preoții și episcopii, miile de duhovnici, marea armată de martiri, atâtea orașe, atâtea populațiuni atât de renumite și numeroase, atâtea insule, provincii, regi, popoare, împărății, națiuni, aproape întreg universul în fine, care a fost incorporat la Iisus Christos prin credința catolică, au fost în neștiință în decurs de un număr așa de mare de secole, au greșit, au batjocorit, n'au știut, ceea ce au fost datorii să creadă. *Evită*, zice apostolul, *profanele înoini de cuvinte*, adică acelea, pe cari catolicii nu le-au primit niciodată, nici nu le-au urmat, și cari nu aparțin decât la domeniul ereticilor. De fapt, care eresie nu s'a născut sub un nume anumit, într'un loc oarecare, într'un timp anumit? Cine a dat naștere la eresii, dacă nu acela, care mai întâi a rupt-o cu învățătura cea *veche, universală și unanimă* a Bisericii *catolice*.

«Tot ceea ce este nou (§ XX), tot aceea, despre ce nu s'a auzit să se vorbească mai înainte, nu aparține la religione, tot aceea este ispitire.»

«Stând lucrul astfel (§ XXI), nu pot să mă mir din destul de nebunia unor oameni, de nepietatea lor și de orbirea spiritului lor, de pasiunea pentru eroare, cari îi face să nu se mulțămiască cu credința, care le-a fost dată odată și primită din vechime; lor le trebuie lucru nou și iarăș nou; voiesc fără încetare să adauge, să schimbe și să scadă câte ceva în religione; ca și când dogma cerească, care le-a fost odată descoperită nu le-ar fi de ajuns; cași cum aceasta dogmă ar fi o invențiune omenească, care n'ar putea ajunge la perfecțiune decât prin modificări și corecturi continue».

«Oracolele divine le strigă totuș: *Nu trece marginile ce le-ai pus Părinții tăi* (Prov., XXII). *Nu te pronunță contra judecătorului tău* (Eccles., VIII)».

«*Celce găurește gardul, va fi mușcat de șearpe* (Eccl. X). Și acest cuvânt apostolic, prin care ca printr'o sabie spirituală, toate înoinirile criminale ale tuturor ereticilor au fost și vor fi întotdeauna tăiate! *O Timotee, păzește depozitul, evitând profanele înoini de cuvinte și de vorbele protivnice ale unei șuințe false îi numai aparente, ale cărei promisiuni pe mulți i-au jăcut să-și piardă credința* (I. Tim. VI. 20 21). Și după aceste cuvinte, întâlnești oameni, cari sunt așa de duri, de o îndrăsneală și îndârjire destul de furioase, pentru a nu mai fi striviți sub aceste cuvinte căzute din cer, sfărâmați de această grea povară, bătuciți de acest ciocan, trântiți la pământ de acest trăsnet! *Evită*, zice el — *profanele înoini de cuvinte!* El nu zice lucrurile cele vechi, antice; arată,

din contră, că cu aceasta trebuie omul să se uniască. De fapt — dacă trebuie să se ferească de înoiri, trebuie să urmeze anticitatea.

«Poate zice cineva: Nu poate fi nici un progres religios în Biserica lui Christos? Există unul, și unul foarte mare! Care este omul așa de pizmaș și vrășmaș al lui Dumnezeu pentru a-l împedea? Dară trebuie, ca acesta să fie un adevărat progres al credinței și *nu o schimbare*. Se ține de esența progresului, ca obiectul să crească în el însuși; schimbarea — din contră consistă în trecerea acestui obiect într'altul. Să crească prin urmare, și mult, inteligența, știința, înțelepciunea fiecăruia și a tuturor, a omului și a Bisericii întregi, în raport cu etățile și cu secolele; dară *să rămână în natura lor, adecă în aceeaș dogmă, în acelaș înțeles, în acelaș sentiment*. Desvoltarea corpurilor să servească de model progresului religios al sufletelor; acestea, mărimdu-se cu anii rămân cu toate acestea aceleași. Există o mare diferență între floarea tinereții și maturitatea bătrâneții; cu toate acestea, aceia, cari sunt bătrâni sunt aceiași, cari au fost odată tineri, și deși starea și modul de a fi sunt diferite, este totdeauna aceeaș natură și aceeaș persoană».

«Să urmeze dogma religiunii creștine aceste legi ale progresului; să se consolideze cu anii, să se desvolte cu timpul, să se mărească cu etatea; să rămână cu toate acestea curată și neatinșă, să nu se schimbe, să nu piardă nimica din ceeace'i este propriu, să nu sufere nici o schimbare în definițiune. Este permis de a îngriji, de a lustrui, de a prelucra cu îngrijire dogmele filosofiei cerești; dară este o crimă de a le schimba, de a le trunchia, de a le mutila. Să le încunjurăm cu mai multă evidență, lumină, claritate; dară e de trebuință, ca ele să-și păstreze plinitudinea lor, integritatea, esența lor».

CONCLUZIUNE.

Astfel: 1. episcopul din Roma n'are personal nici o suveranitate doctrinală în Biserică, el nu se bucură nici de cum de infalibilitate;

2. episcopii nu sunt mai infailibili decât papa; uniți cu el, ei se pronunță — fără a se înșela — asupra chestiunilor dogmatice, însă cu condiția, că ei să fie răsunetul și interpretării *credinței constante* a bisericilor lor respective; numai sub aceasta condițiune Biserica, care este *singură* infailibilă vorbește prin ei, și comunică mărturiei universale, care rezultă din mărturiile lor particulare, privilegiul infailibilității sale.

După *dreptul bisericesc*, episcopul de Roma, investit cu înțaietatea *din drept divin*, acordată persoanei sfântului Petru în colegiul apostolic, și episcopilor din Ierusalim în secolul prim, episcopul de Roma are o iurisdicțiune și o dignitate mai superioară decât cele ale celorlalți episcopi; dară prin cea mai stranie abuzare se identifică Biserica cu el și îl investesc cu un absolutism, care pe cât este de contrar Evangheliei și tradițiunei catolice, pe atâta și rațiunei sănătoase.

trad. de *Ilie Belență*,
econom seminarial.

DUALISMUL ANTROPOLOGIC.

Idealistul consecvent trebuie să iee asupra sa dreptul de paternitate față de aceste urmări. Solipsismul (solo ipse) noetic reprezentat fără rezervă în timpul mai nou prin Schubert-Soldern, în fond identic cu idealismul lui Berkeley, dară purificat de orice element realist, are ca urmare necesară solipsismul metafizic, o teorie în sine eximată de sub posibilitatea de a fi combătută, însă cine o susține, zice Schopenhauer cu tot dreptul, trebuie să fie deja în casa de nebuni.¹

Greutatea acestor consecvențe îl determină pe Berkeley la anumite concesiuni față de realism, crede însă că aceste se împacă cu principiul idealismului.

Dificultatea ce constă în creațiunea și nimicirea obiectelor, decâteori eul produce respective lasă să dispară din conștiință idea anumită, cearcă a o înlătură Berkeley în secțiunea 48. p. 46. «Dacă zic, obiectele nu există afară de spirit, nu are să se înțeleagă acest sau acel spirit singuratic, ci toate spiritele ori cari ar fi ele. Deci nici nimicirea și creațiunea obiectelor nu urmează din principiile de față, nici neexistența lor în intervalele cari despart singuraticile percepțiuni».

În acest citat există aproape atâtea elemente realiste neconsunătoare cu subiectivismul idealistic câte cuvinte. Nu există numai un spirit, ci afară de el există și alte spirite.

Obiectele nu's productul arbitrar al subiectului, căci ele nu pot fi nimicite și create din nou după plac.

Ele există nu numai ca percepțiuni actuale, ci și ca percepțiuni posibile, fiind în acelaș timp actuale pentru alte spirite. Ba ce e mai mult ele există și în intervalele cari despart singuraticile percepțiuni după cum vom auzi în spiritul absolut al lui Dzeu.

Înainte de toate dorim a cunoaște temeiul care ne îndreptățește la admiterea altor spirite afară de eu. Berkeley răspunde foarte scurt la

¹ Conf. L. Busse: „Die Weltanschauungen dem grossen Philosophen“, pag. 136. Leipzig 1907.

aceasta întrebare: «Alte spirite admitem pe baza concluziunii» (Sect. 89 p. 68—69). Un răspuns mai potrivit nici nu se poate da. Numai despre existența noastră proprie avem cunoștință nemijlocit sigură. Descartes a extins scepticismul său metodic asupra tuturor ființelor și obiectelor primate ca reale de conștiința comună a oamenilor, dară nu și asupra existenței proprii căci aceasta e garantată acum prin faptul că dubitez sau cuget. «Cogito ergo sum».)

Despre lumea externă, în care se află și spiritele afară de al meu, mă pot convinge numai în mod mijlocit «prin concluziune.» Prin această concluziune am ajunge după Berkeley numai la cunoașterea că există și alte spirite, dară nu și la postularea existenței obiectelor. Lucrul stă tocmai întors, căci înainte de toate conchid la existența lumii materiale și abia prin o nouă concluziune pot admite și existența spiritelor. Pe baza principiului cauzalității reduc anumite stări psihice față de cari am un rol receptiv parte la trupul meu parte la alte corpuri. După o experiență îndelungată stabilesc un raport de congruență sau paralelism între diferitele funcțiuni psihice și manifestările trupești. Observând la un corp niște mișcări cari samănă cu manifestările trupului meu, conchid că în mișcările corpului respectiv se manifestează o viață psihică asemenea cu a mea. Va să zică mai nainte mă conving despre existența obiectelor prin o concluziune a posteriori dela efect la cauză; apoi prin o concluziune per analogiam despre existența unui spirit afară de mine. Deci cel puțin cu acelaș drept, cu care admite Berkeley existența transsubiectivă a spiritelor, trebuie să admitem și existența obiectelor. Berkeley însuș pare a fi observat că expresiunea de mai sus poate fi privită ca o instanță în contra idealismului, căci deja în propoziția următoare vorbește despre o altă posibilitate, care ne-ar putea procura cunoașterea altor spirite. El zice: «E permis a susține că într'un sens oarecare avem cunoștință despre eul nostru, despre alte spirite și obiecte active (probabil animale) fără a posede despre ele idei în înțelesul strict al cuvântului (scil. percepțiunii)» (Sect. 89 p. 69). Deja cuvintele nedeterminate «într'un sens oarecare» denoată că aici e vorba de o enunțiere făcută în perplexitate. Față de tonul convingător și sugestiv ce respiră din scrierile lui Berkeley, e bătătoare la ochi această propoziție exprimată așazicând numai cu jumătate gura. Din citatul de sus putem cunoaște o dibăcie a lui Berkeley în ce privește retușarea diferențelor prin o trăsătură fină. Măiestria aceasta îl duce pe cetitor adeseori în perplexitate; el simte că nu poate fi adevărat ceace i-se desfășură înaintea ochilor, dară nu poate află ușor unde zace gre-

1) Cartesiu a cunoscut acest adevăr fără a avea cunoștință despre faptul că fericitul Augustin îl stabilise în acelaș mod și aproape cu aceleași cuvinte: „Vivere se tamen, et meminisse, et intellegere, et velle, et cogitare, et scire, et iudicare quis dubitet? Quandoquidem etiam si dubitat, vivit, si dubitat, unde dubitet meminisse, si dubitat, dubitare se intelligit; si dubitat certus esse vult; si dubitat cogitat etc.“ De trinit. X. 14. Migne: Patrologia latina vol. 48. Augustin vol. 8. 1861. În formulă s'ar putea cuprinde: Dubito ergo sum.

șala. Mai ales în cele trei dialoguri între Hylas și Philonous¹ obvin probe despre atari subreptiuni.

Simburele de adevăr în citatul de sus constă în afirmarea, că eul se cunoaște pe sine în mod imediat. Aceasta cunoaștere nu e mijlocită prin un sens intern — cum susține b. o. Kant în periodul critic, deci nici prin «idei». Dară valabilitatea acestei cunoașteri nu se poate extinde asupra «spiritelor și a obiectelor active». Despre aceste numai Dumnezeu poate avea o cunoaștere adecvată ori nemijlocită. Calea nesigură, pe care ajungem noi la cunoașterea lor este cea a concluziunii prin «idei».

Riehl și în acest punct susține cunoașterea nemijlocită cel puțin referitor la animalele superioare și la oameni. Existența trupului văzut o cunosc în mod nemijlocit; o concluziune pare a fi necesară numai în scopul cunoașterii că în trupul respectiv se manifestează o viață sufletească asemenea cu a mea. De fapt ne folosim de astfel de concluziuni per analogiam dacă observând mișcările animalelor inferioare, conchidem la o conștiință întrucâtva înrudită cu a noastră. Inșă acest mod de cunoaștere nu se pune în aplicare când e vorba de un câne sau plane de un om. «Mi se pare peste puțină a crede că copilul numai în urma mai multor experiențe personale și pe baza unei concluziuni per analogiam ar progresă în înțelegerea zimbetului plin de iubire al mamei.

Înțelegerea semnelor corespunzătoare unei mișcări sufletești trebuie să fie înăscută². Cătră aceste mai adauge așa numitul argument social «Reflectând asupra conștiinții, aflu într'ansa între altele sentimentul simpatiei și a antipatiei cari sunt îndreptate asupra unor ființe asemenea mie. Existența acestor sentimente cuprinde în sine deja existența altor ființe insuflete»³.

Un argument analog cu acesta stabilește Riehl și cu privire la lumea materială.

«Precum iubirea și simpatia au ca presupunere existența unor ființe asemenea nouă, precum aceste afecte se referă la ceva existent afară de conștiință, astfel presupun foamea și trebuința respirării existența mâncării și a aerului. Foamea este o dovadă pentru existența lumii materiale, precum iubirea pentru existența ființelor spirituale»⁴

Contra acestor argumente n'avem nimic de observat. Ele sunt adevărate și destul de puternice pentru răsturnarea afirmării idealștilor. Dară interpretarea lor în sensul cunoașterii nemijlocite a ființelor psihice mi-se pare a fi cel puțin forțată, dacă nu chiar imposibilă. Argumentul social adecă faptul că în conștiință există afecte sociale precum simpatia și antipatia, nu invoalvă în sine numai decât, cu totul imediat existența ființelor

¹ Dialogurile desfășură aceeaș temă ca și tractatul dară în forma populară. Hylas dela *ὄλη* reprezintă realismul (*φιλονοῦς*) iubitorul de rațiune susține idealismul.

² O. c. vol. II, part. 2 pag. 168—169.

³ Ibid. pag. 170.

⁴ Ibid. pag. 156.

sociale. În conștiință aflăm și afecțiuni din partea lumii materiale, însă precum aceste numai în urma reducerii lor la cauzalități externe, adică prin mijlocirea unei concluziuni ne procură cunoașterea despre existența acestora, asemenea trebuie și afectele sociale mai întâi interpretate în modul cuvenit. Sentimentul iubirii aflat în conștiință e îndreptat la o persoană independentă, conchid deci că persoana respectivă trebuie să existe. Apoi trebuie de observat că fără a fi fost influențat într'un mod oarecare din partea unei persoane, nași afla în conștiință sentimentul iubirii. Chiar dacă ne-am închipui iubirea ca un ce a priori b. o. ca o armă gata de a se descărca în tot momentul, totuș pentru a se descărca trebuie să presupunem o ansă externă. Înainte de ce pășește sentimentul iubirii preste pragul conștiinții știu că există o persoană, cunosc și afecțiunile deosebite, primite dela ea. Afectele sociale nu formează temeiul pentru convingerea despre existența ființelor însuflețite, ci ele sunt mai vârtos rezultatul, efectul acestei convingeri. Iară cunoașterea obiectelor și ființelor transubiective nu o putem efeptui altfel decât trecând preste barierele subiectivității prin operațiunile concluziunii logice. Noi am stabilit calea acestei transcensiuni privindu-o de o concluziune per analogiam, așa precum însuș Riehl o admite aceasta cu privire la cunoașterea conștiinții animalelor inferioare. Granița trasă de Riehl pentru valabilitatea acestui metod e cu totul nejustificată, arbitrară, căci nu știu ce moment s'ar putea induce în favorul cunoașterii imediate a vieții sufletești la animalele superioare și la om după-ce viața sufletească a animalelor inferioare e neaccesibilă cunoașterii noastre pe aceasta cale.

Ce privește obiecțiunea că la copii mici nu putem presupune operațiuni logice atât de dezvoltate ca să fie în stare a face concluziuni per analogiam, ci am trebui să privim ca înăscută înțelegerea manifestărilor externe a diferitelor fenomene psihice, observ că precum nu avem idei înăscute astfel nici aceasta înțelegere nu poate fi înăscută. Dară tot atât de puțin vom presupune la copii operațiuni logice.

E cunoscut că copiii deja foarte timpuriu, câteva săptămâni după naștere, reagează la zimbetul mamei. Cum să se explice acest fapt, dacă înțelegerea mimiceii nu o privim ca înăscută și nici o cunoaștere despre persoanele străine și despre eu încă nu putem presupune?

Eu cred că acest fapt se poate explica în următorul mod: înăscută este în fiecare om facultatea, instinctul de a imită; copilul imitează instinctiv zimbetul mamei, cu toate că încă nu înțelege însemnătatea lui, n'are cunoștință despre focul iubirii și bucuria nespusă ce se revarsă printr'ânsul. El nu vede iubire în trăsăturile feții mamei sale, pentrucă el însuș n'a avut încă afectul acesta. Sentimentele abia cu timpul ajung în asocieri stabile cu diferitele percepțiuni. Schimbarea trăsăturilor feței proprii făcută în mod inconștient pe baza instinctului imitațiunii, produce astfel anumite sentimente. Momentul în care ajunge la stabilitate raportul acesta de reciprocitate firește nu-l putem stabili.

Procesul ni se prezintă după aceste premise în următorul mod. Eu observ o constelațiune anumită în trăsăturile feței unei persoane; instinctiv imitez apoi trăsăturile văzute, iar paralel cu aceste inervațiuni musculare se ivește în conștiință un afect, pe care-l întroiectez în trăsăturile văzute. Aceasta este teoria ejecțiunii (Einfühlung) susținută în timpul mai nou mai ales de Lipps.¹ În fond este aceasta teorie identică cu părerea susținută mai sus, se deosebește numai prin intonarea deosebită a împrejurării că viața sufletească a altui individ ne este cu totul neaccesibilă. Noi nu cunoaștem afectele unei persoane, ci subjectăm elemente din viața sufletească proprie în diferitele mișcări ale trupului văzut. Acest moment însă nu lipsește în teoria expusă mai nainte; am zis doară că numai Dumnezeu poate cunoaște adecvat sufletele oamenilor, pe când noi numai prin concluziune purcezând dela analogia manifestărilor externe, și dela raportul în care se află aceste cu stările sufletești proprii singure accesibile unei cunoașteri imediat sigure, credem ale ajunge întrucâtva cu cunoașterea noastră. Singurul favor a teoriei lui Lipps constă în aceea că se poate aplica și la conștiința puțin dezvoltată a copiilor, după ce actul conștient al concluziunii per analogiam, îl substitue prin imitarea instinctivă și ejecțiunea inconștientă. Pentru conștiința dezvoltată este însă și cealaltă teorie aptă pentru luminarea modului în care ajungem la cunoașterea stărilor interne a ființelor însuflețite. Întrebarea care dintre ele întrunește cele mai bune condițiuni pentru o teorie o putem lăsa nedecisă. Ceeace ne interesează e că nici una nici alta nu consună cu părerea lui Riehl.

Al doilea moment realist în citatul de sus constă în recunoașterea că obiectele nu s'productul arbitrar al subiectului, căci ele nu pot fi nimicite și create din nou după plac.

Producțiunile subiectului sunt icoanele fantaziei. Ba strict luat nici aceste nu sunt creațiuni proprii ale subiectului. Elementele cari le împreunăm fie și în cele mai monstruoase fantasme, le câștigăm din experiență. Pot să-mi închipui sfinxi, centauri, fauni și satiri pentru că cunosc din experiență formele animalelor și ale omului.

Un orb, fie el dotat cu o fantazie cât de puternică, nu-și va putea face închipuiri despre colori. Activitatea subiectului se reduce așa dară la combinarea liberă a elementelor experiate oarecând. Dela aceasta împrejurare însă putem abstrage. Destul că subiectul posedă aceste elemente, le stăpânește pe deplin, le combină și modifică în orice timp după bunul plac.

Altcum stă lucrul cu ideile obiectelor. În loc de ale stăpâni noi pe ele, ne stăpânesc ele pe noi, ni se împun chiar peste voință; ele apar și decurg după legi anumite cari nu țin cont de dorințele speciale ale subiectului, ba îi aduc cele mai mari nenorociri îndată ce nu se conformează cu ele în acțiunile sale. Ele se petrec după legile naturale.

¹ Conf. Leitfaden der Psychologie ed. 2. Leipzig 1906 pag. 195 seq.

Afară de aceasta deosebire formală și absolută putem observa între ideile fantaziei și ale senzațiunii diferențe de natură calitativă. Înainte de toate este a se considera diferența cu privire la intensitate. Reprezentațiunile posed de regulă o intensitate de tot minimală.

Un tunet puternic din închipuire nu ajunge intensitatea celui mai lin ton auzibil. Tonul închipt nu sună. Durerea de măsele închiptă nu e nici pe departe așa intensivă, ca cea mai mică durere de fapt simțită etc.

Numai în stări patologice mai ales în halucinațiuni se arată închipturi de o vioiciune neobicinuită încât par a fi senzațiuni.

Senzațiunile se disting prin abundența particularităților a detaliilor neînsemnate. Reprezentațiunile sunt însă de regulă spălăcite, cel mult conturile generale se pot deosebi cu oareșicare claritate.

Pe când senzațiunile sunt determinate în durata lor prin impresiunile externe, observăm la închipturi o fluctuațiune continuă. Înzădar am cercă să ținem o reprezentațiune timp mai îndelungat în conștiință, ea dispare după un timp relativ foarte scurt în ciuda sforțărilor noastre, așa că din nou trebuie produsă.

Toate aceste deosebiri cătră cari s'ar mai putea adauge încă câteva de mai puțină însemnătate, le are și Berkeley în vedere când afirmă că ideile percipiate prin sensuri nu sunt în aceeaș măsură condiționate de voința subiectului ca ideile fantaziei (conf. sect. 28—30 pag. 35—36). «Eu constat, zice Berkeley, că pot provoca în spiritul meu idei după plac și pot schimbă și modifică scena după cum îmi convine.

Trebuie numai să voiesc și apare aceasta sau acea idee, și prin aceeaș putere dispare în inconștiență făcând loc altei idei...» «Însă orice putere aș aveă asupra cugetărilor mele, totuș observ, că ideile pe cari de prezent le percipiez prin simțuri nu depind în aceeaș măsură de voința mea. Dacă deschid ochii la lumina zilei, nu stă în puterea mea, de voiu vedeă sau nu, nici cari obiecte anumite mi se vor înfățișă».

Dacă deci ideile obiectelor nu sunt producțiuni ale eului, trebuie să le reducem la o cauzalitate externă. Fie aceasta spirituală sau materială, principiul idealismului este abandonat și în acest punct.

Formula «esse est percipi» s'a pierdut valabilitatea pentru acest stadiu al învățaturii lui Berkeley. Percipiarea obiectelor nu mai e condițiunea neapărată a existenței lor. Subiectul nu le produce în momentul percipierii, nici nu le nimicește prin nepercipiare.

Se naște acum întrebarea cum există obiectele? și care este raportul lor cătră ideile percepțiunii?

Obiectele nu pot aveă altă existență decât ca idei a căror cauză nu zace în subiectele finite ci în spiritul absolut. Dumnezeu produce aceste idei după norme anumite. «Ele nu se produc arbitrar, precum adeseori cele privity ca efecte ale spiritului omenesc, ci într'o urmare ordinară, ale cărei conexiuni demne de admirat testează în deajuns înțelepciunea și bunătatea autorului lor». (Sect. 30 pag. 36). Obiectele ca idei

pot există numai în spirite; dară întrebarea e, ori de există ele în spiritul absolut sau în spiritele create? Din citatul din sect. 48 pag. 46 în care se afirmă că obiectele există chiar și în intervalele cari despart singuraticele percepțiuni, urmează că ele există ca idei în spiritul absolut.

Spiritele finite ar vedea atunci ideile obiectelor în Dumnezeu așa după cum învăța Malebranche. Ideile noastre în acest caz nu ar fi obiectele ca atari ci numai simboalele lor. Sub aceasta presupunere se explică în mod natural afirmarea că în momentul senzațiunii nu se produc obiectele precum nici nu se nimicesc cu încetarea ei.

Aceasta părere însă Berkeley nu o susține. Am văzut că deja în prima propoziție a scrierii sale identifică idea percepțiunii cu obiectul cunoașterii.

Pe Malebranche l-a combătut mergând anume pentru acest scop la Paris. El se declară pentru acceptarea existenței ideilor ca obiecte numai în spiritele finite. În acest sens sună cuvintele sale de mai sus (Sect. 30 p. 36) aceasta părere o exprimă el cu toată claritatea zicând: «Regulele stabile sau modurile anumite după cari spiritul, de care suntem și noi dependenți produce în noi ideile sensuale se numesc legile naturii». (Sect. 30 pag. 36).

Dacă Dumnezeu produce imediat ideile în spiritele finite, atunci fieștecare obiect văzut e o creațiune din nou, care cu încetarea percepțiunii își pierde toată existența. Dumnezeu produce în anumite timpuri acelaș obiect în exemplare nenumărate spre a le nimici de tot în proximalul moment. Dacă zece mii de oameni privesc la acelaș edificiu, există el în tot atâtea exemplare și când unul dintre ei se întoarce într'altă parte sau împiedecă vederea prin închiderea ochilor. Dumnezeu imediat nimicește un exemplar din obiecte. Spiritul absolut e condamnat după aceasta ipoteză de a pândi toate mișcărilor voinții libere a omului spre aceea imediat obiectul senzațiunii intenționate. Ordinea «admirabilă» a legilor naturii ajunge a fi numai un joc frivol purtat de caprițiile oamenilor, iar Dumnezeu devine executorul agil al crimelor purcese din voința omului. Obiecte cari mii de ani dearândul au fost necunoscute, biblioteci întregi scoase abia în timpul din urmă al lumină prin săpături în Babilonia și Egipt sau manuscriptele herculanense ascunse secole dearândul sub stratul gros de lavă, toate aceste nefiind percipiate de oameni, nici n'au existat, ci abia în momentul descoperirii au fost create.

Berkeley credea că aceasta teorie se află în deplină consonanță cu învățătura bisericii despre providință. El zice: «Multora li se pare a fi ceva de necrezut că obiectele se crează în tot momentul. Dară aceasta este învățătura generală a școalelor; căci filosofii școlari cu toate că acceptează existența materiei afirmând că dintr'ansa e format edificiul lumii, sunt de părerea că ea n'ar putea exista fără de providința divină, privită de creațiune continuă». (Sect. 46 p. 44). În secțiunile 147 și 150 p. 101 și 103 induce în favorul învățăturii sale mai multe citate din Sf. Scriptură,

astfel Evr. 1₁; Jerem 10₃; Amos 5₈; Psalm 65₁₀₋₁₄ etc. Cumcă învățătura bisericii despre providență n'are să se înțeleagă în felul lui Berkeley e atât de evident, încât despre aceasta n'avem să pierdem nici un cuvânt.

Un favor deosebit pentru învățătura sa a crezut a află Berkeley în faptul că minunile de cari atâția oameni se izbesc, par a fi puse mai aproape de înțelegerea omenească. Boala materialismului, de care a suferit omenimea atât de mult, aveà să fie curată în mod radical. Dacă materia e scoasă odată din natură, zice el, cu ea împreună vor dispărea atâtea cugetări sceptice și nepioase. Berkeley declară minunea de principiu ce stăpânește toate fenomenele naturale, neobservând că prin aceasta desridică legile naturii, și în urmarea acesteia minunile înceată a fi minuni. Prin negarea materiei se înlătură nepătrunzibilitatea învierii, trupul nostru doară este, numai un trup închipuit; dară nu se înlătură totodată și minunea învierii lui Christos? Ce se alege în genere din minunile biblice, din minunea cea mare a creațiunii, dacă lumea externă nu există afară de închipuirea spiritelor?

Admite oare referatul mozaic despre creațiune o interpretare idealistă, în urma căreia omul este a se privi ca creat înainte de lumea care locuște? De bună seamă necredincioșii s'au provocat cu predilecție la materie spre a-și justifica punctul lor de vedere, dară poate există oare credința fără materie?

Berkeley a voit să promoveze interesul religiunii creștine prin învățătura sa, dară succesul dorit nu l-a putut ajunge. Cu privire la Dumnezeu este ea deadreptul o blasfemie ca și toate teoriile ocazionalistice.

Precum nu consună idealismul cu dogmele bisericii, tot atât de puțin poate el să mijlocească o cunoaștere rațională a legilor naturii. Aceste întru cât nu sunt formule pentru întâmplări contingente și arbitrare ci expresia unei ordine stabile, au ca presupunere valabilitatea neștirbită a principiului cauzalității. Cauza A. are în aceleași împrejurări totdeauna efectul B. În lumea idealistă însă se poate ivi B. și fără a-i fi premers cauza A. Acesta e cazul totdeauna când descoperim cenușa fără a fi văzut focul, căci o cauză nepercipiată însămnă pentru idealist o cauză neexistentă. Faptul că pe baza experienții anterioare se ivește în memorie cauza ca o reprezentațiune, nu e în stare să restituie raportul cauzalității. Cauza doară trebuie să premeargă efectului, să-l producă însă cauza din reprezentațiune nu poate să fi avut o atare influință asupra percipieri prezente, căci ea s'a ivit în conștiință abia după percipiarea efectului. Ca percepțiune încă n'a existat în cazul de față, deci ca să nu privim efectul percipiat ca necauzat, nu ne rămâne altă cale, decât să acceptăm, că cauza a existat în mod real și nepercipiată.

Precum fenomenele naturii nu sunt explicabile din punctul de vedere al idealismului, totasemenea nici fenomenele conștiinței. Ele presupun un raport cauzal cu obiecte externe, căci substituirea acestora prin re-

prezentațiuni inconștiente nu e admisibilă din cauza contradicției interne de care suferă noțiunea lor.¹⁾

După fiziologia idealistului există numai o funcțiune reală a organismului, cea a închipuirii, toate celelalte precum nutrirea, creșterea, mișcarea, propagațiunea sunt numai ideale, ele există numai prin și în închipuire.

În lumea lipsită de materie a idealistului nu există alte morburii decât spirituale, nu există alt nutremânt decât spiritual. Riehl observă nimerit, că cine face dependentă existența lumii externe de existența proprie nu trebuie să se sfiască de consecuențe, că nu el s'a născut dela mama sa, ci dintr-o dată el a dat naștere mamei sale²⁾.

Consecvențele absurde a idealismului s'ar putea urmări în toate direcțiunile intereselor teoretice și practice ale omenirii. Pentru toate acestea oferă teoria realismului explicarea cea mai simplă și mai naturală. Nici chiar problema noetice nu e rezolvată prin idealism, căci ea există numai pe lângă presupunerea că afară și independent de subiect se află obiecte reale.

Idealismul nu rezolvă problema cunoașterii ci o desridică.

Dacă vom considera că premisele hipotezei idealiste sunt false, după cum cred a fi demonstrat în cele precedente, iară consecvențele ei sunt totatătea absurdități evidente, nu mai putem să avem îndoieli la dejudicarea ei. Dacă o afirmare stă în contradicție cu convingerile noastre cele mai elementare și culturale, dacă pe lângă aceasta în tot momentul lucrăm în contra ei fără a ni se putea dovedi aceasta ca greșală, dacă ea ne procură greutatea chiar și la explicarea fenomenelor celor mai obișnuite ducându-ne neconținut la absurdități, precum e cazul cu idealismul, atunci este ea neadevărată și imposibilă după toate regulile argumentației.

Realismul privit chiar și numai ca ipoteză se află în toate privințele în favor indisputabil față de idealism, care la tot cazul nu e decât o ipoteză, o ficțiune izvorită din capetele înfierbântate ale unor filozofi.

O ipoteză de felul realismului, care este confirmată pe toate terețele, cu tot dreptul poate fi înzestrată cu predicatul: *teorie*.

Afară de aceste se află idealismul față de realism în poziția nefavorabilă de a nu putea fi susținut în forma sa genuină. Formele în cari obvine idealismul la Berkeley, Fichte, Schelling, Hegel, etc. nu sunt pur idealistice ci toate conțin elemente realiste. Învățătura lui Berkeley spre pildă ar trebui să se numiască după calitatea metafizică a realității acceptate, nu idealism, ci în cazul cel mai bun, spiritualism idealistic, sau mai corect spiritualism realistic idealistic. Aceasta numire ciudată corăspunde mai bine sistemului și mai ciudat indigetat prin ea. Căci realism și idealism stau

¹⁾ Conf. Riehl. o. c. vol. II. part. 2 p. 160.

²⁾ O. C. vol. II. part. 2 p. 158.

în contrastul cel mai extrem față deolaltă. Ceeace afirmă unul neagă celalalt; raportul lor e cel al apei față de foc. Astorfel de elemente trebuie să deie sălaș idealismul, întrucât nu vrea să poarte consecvențele absurde: capra și varza ajung lângă olaltă. Grija de a sătură și capra și a păstră și varza o lăsăm în seama idealiştilor.

Dr. Pavel Roșca.

PREDICA LA VINEREA PATIMILOR.

Iisus strigând cu glas mare ș'a dat sufletul, și iată catapeteasma bisericei s'a rupt în două de sus până jos, și pământul s'a cutremurat și petrele s'au despicat și mormânturile s'au deschis.

Mateiu c. 27, v. 50.

Iubiți Creștini!

În ziua aceasta sfântă și mare neamul creștinesc își reamintește cea mai frumoasă, și cea mai măreață lucrare ce s'a săvârșit pe pământ. Azi este ziua mântuirii pentru toată făptura. Azi este ziua păcii pentru întreg neamul omenesc. Azi este ziua libertății pentru întreg pământul. Îndoit sărbătorim, căci azi se jertfește pe sine Fiul cel unul născut al lui Dumnezeu, luând de bună-voie moartea crucii pentru slobozirea neamului omenesc, și azi se ridică blăstămul adus de prima păreche de oameni, asupra întregii creațiuni.

Aproape 19 veacuri au trecut, de când oamenii păcătoși, conduși și purtați de duhul cel rău al vremii și al patimilor lor, au urmat sfatul cel plin de ură, dat de mai marii poporului jidovesc și au răstignit pe cel mai mare, pe cel mai bun și pe cel mai sfânt învățător și binefăcător al lor. Urmând inimii lor înrăutățite și plină de pismă, pe acela care pentru dânșii a venit, ca lor să le aducă binele nemărginit, îl judecă! Plini de patimă, pe acela care trimis a fost de Tatăl cel ceresc ca să le împărtășască lor darul cel nemărginit al mântuirii, îl osândesc la moarte.

Învățătorul cel bun și blând, carele pentru sine nimic nu a cerut ci pe sine slugă tuturor a făcut, ca pe toți să-i învețe și să-i mântuiască, e desprețuit, batjocorit și la urmă răstignit pe cruce între doi tâlhari. Dar iată minunea dumnezeiască, că prin răstignirea învățătorului neamul omenesc s'a mântuit și de sub jugul păcatului strămoșesc s'a eliberat.

Acestea ni s'au cetit în sfânta evanghelie de azi, acestea ni le amintește ziua de azi. Iată deci de ce sărbătorim în mod îndoit. De o parte cu durere ne aducem aminte că Mântuitorul lumii cel a tot bun și a tot drept a fost ucis și a murit pe cruce, iar de altă parte ne cugetăm cu bucurie că suferințele lui au adus învierea noastră și moartea lui a adus slobozirea noastră din păcat. În inima și în sufletul nostru avem deci să dăm loc întristării și bucuriei, durerii și mângăerii. Noi primim binele cel desăvârșit, nouă ni se făgăduiește și dăruiește toată fericirea, pentru noi ceriurile s'au deschis.

Domnului și Mântuitorului urmând, vom avea aici pe pământ parte de liniște, îndestulare și pace, iar dincolo de mormânt ne așteaptă viața și fericirea vecinică. Cu toții știm cum omenimea mii de ani a stat sub jugul păcatului, și nu s'a putut ridica la înălțimea unde ar fi trebuit să steie, dela facere începând.

Ca stăpân înțelept și chibzuit omul ar fi trebuit să steie în fruntea tuturor făpturilor din lumea aceasta. Așa i-a poruncit Dumnezeu. Dar depărtându-se de Dumnezeu, a început să se închine la soare, la lună, la stele, la făpturi făcute de mânilor sale, și s'a închinat și la animale. Ba istoria ne spune, că omul ș'a personificat chiar patimile sale și le-a adorat. Toate acestea le-a săvârșit numai ca să afle alinare și împăcare sufletului său sbuciumat. Conștiința păcatului i-a cauzat durere și neliniște, cari pas de pas îl urmăreau. Inima și sufletul îl mânau pe om spre ceva mai înalt, spre ceva ideal, mai bun, mai frumos și mai mareț decât toate bunurile pământești. Sufletul omului cerea și dorea o apropiere către făcătorul și ziditorul său. Dar sufletul omului zădarnic s'a sbuciumat, căci pacea cea bună și liniștea adevărată tot mai mult se depărtau dela dânsul. Greul neîndestulării și neliniștei tot mai mult îl apasă, și omul e aproape de desnădăjduire, când făcătorul tuturor celor văzute și a celor nevăzute, se îndură de făptura cea slabă și îi ușurează soarta prin Fiul său, prin Mântuitorul nostru Iisus Christos. Făgăduit din veci, Fiul a venit și ridicând vâlul întunerecului a arătat calea adevărului, a îndreptat pe oameni spre cărarea dreptății și a vieții vecinice, unde pot afla liniște și îndestulare, mângâiere și alinare pentru inima și pentru sufletul lor. Prin învățăturile sale a vărsat balsam răcoritor pe ranele arzătoare ale mult încercatului suflet omenesc, și l-a împăcat cu Dumnezeu.

Prin venirea Fiului, zice Ap. Pavel: «toată făptura, carea împreună cu omul avea durere și împreună cu el suspină s'a slobozit din robia stricăciunii» (Rom 8₂₁) Fieea întreagă s'a eliberat, lumea întreagă s'a înveselit, căci blăstămul greu al păcatului: «Spini și pălămidă 'ți va răsări fie pământul», (Facere 3₁₃) care apăsa și copleșiă lumea întreagă ca o ceață neagră, nepătrunsă, ca un vâl nădușitor, acum s'a resfirat, s'a împrăștiat, și omenimea și lumea întreagă se trezește și se ridică spre o viață fericită și netrecătoare. Ca o floare gingașă aruncată în mijlocul unei pustietăți și uscată pe încetul de dogoreala arșiței, tânjiă sufletul omenesc înainte de venirea Domnului nostru Iisus Christos.

După venirea Mântuitorului sufletul se ridică, se înalță, reînvie ca o floare plâpândă și nevinovată după o rouă sau ploaie recoroitoare și binefăcătoare.

Omul creat a fost așezat în raiul fericirii, și i s'a dat o poruncă mică și neînsemnată în raport cu bunurile primite. Eră porunca ascultării, carea păstrată și plinită fiind, avea să-i păstreze omului raiul pentru vecinicie.

Dar omul nu a ascultat, și din raiul fericirii s'a aruncat pe sine în iadul durerilor. Pacea, îndestulirea și fericirea pe cari le-a avut le-a schimbat cu voia în durere, neliniște și nefericire. În aceste petrece apoi mii de ani neputându-se ridică până ce a venit Fiul omenesc, ca să aducă iarăș binecuvântarea Domnului pe pământ, după cum zice apostolul: «Fiind noi vrășmași ne-am împăcat cu Dumnezeu, prin moartea Fiului său» (Rom. 5₁₀).

Ca un soare strălucitor și de viață dătător, ș'a revărsat razele binefacerilor sale asupra tuturor. Milă și dragoste adevărată, suflet și conștiință curată cereă Fiul lui Dumnezeu dela oameni, numai și numai spre binele lor. Născut în iesle, a trăit o viață pământească plină de griji și de chinuri. În sfârșit fericitorul tuturor s'a dus în mijlocul acelora pe cari i-a mântuit, și în cetatea Ierusalimului ș'a luat judecata nedreaptă și a fost răstignit între tâlhari. Cu moartea pe cruce i-a răsplătit poporul jidovesc șirul bogat și neîntrerupt al faptelor îndurării sale Dumnezești.

Aducându-ne aminte de viața Dlui și Mântuitorului nostru, care dintre noi iubiților, poate să rămână nemișcat în inima și în sufletul său? Unde este creștinul acela, carele în zilele suferințelor Mântuitorului nu ar fi cuprins de o iubire și venerațiune nemărginită față de Mântuitorul și binefăcătorul cel a tot bun? Câtă dragoste a dovedit învățătorul cel dumnezeiesc față de neamul omenesc.

Ajuns la vârsta bărbăției, el începe a învăța poporul cel întunecat la minte și la inimă cărările luminei, cărările dreptății; a-l învăța cum are să împlinească poruncile primite, cum are să urmeze luminei dătătoare de viață. Durerile și neputințele oamenilor le ia asupraș și se face pe sine slujitor, părinte și frate al tuturor. — Dela Învățătorul cel atot-înțelept nimeni nu pleacă neînvățat. Scriptura sfântă, cuvintele legii se clarifică! — Legiuitorul cel desăvârșit prin pilde și prin asămănări învață pe toți plinirea dreaptă a legii. Până acuma litera legii eră spre greutatea oamenilor iar venirea Fiului omenesc aduce ușurarea vieții și plinirea fericirii. — Cuvântul viu întră în inimile oamenilor, căci dansul îi învață «ca cel ce are putere, nu dela oameni ci dela Dumnezeu». — «Șchiopii umblă, orbii văd, leproșii se curățesc», zice Domnul cătră învățăceii lui Ioan, iar evangheliștii ne spun că «vindecă toată boala și toată neputința din popor».

Pe morți îi învie, mamele reprimesc pe fiii lor, părinții pe ficele lor, surorile pe fratele lor; toți se bucură de binefacerile cele nesfârșite ale celui atot-puternic. — Poporul vede pe vindecătorul, pe fratele său, pe Dumnezeuul său venind la Ierusalim, cetatea cea sfântă, și îi aude glasul lui cel blând și dumnezeiesc răsunând în casa Domnului; îl aude vestind cuvântul lui Dumnezeu și mântuirea cea vecinică. Cărturarii și legiuitorii jidovi, tot atâția amăgitori ai poporului, stau uimiți și muți la auzul cuvintelor înțelepte, și puterea lor se nimicește în fața privirii blânde dar strălucitoare de putere dumnezeiască. — Poporul hrănit cu pânea spirituală a învățăturilor dumnezești și împărtășit din belșug de hrana trupească, rege

vrea să-l facă, iar I. Christos fuge, știind că nu cununa regală ci cununa de spini va împodobî capul lui, și în loc de petrii scumpe, fruntea lui o vor împodobî picuri de sânge.

Iată că Domnul merge spre Ierusalim! Le primăvară veselă și frumoasă. Câmpul înverzit și împodobit cu bogăția culorilor alor mii de floricele, cari răspândesc un miros plăcut și dătător de puteri nouă, îl în-tâmpină în cale. Vântul căldicel și lin leagănă florile și lanurile, cari ple-cându-se în cale, ar dori să-l oprească; pare-că ar voi cu șoapte blânde rugătoare să-l împedec de a nu merge în mijlocul vrășmașilor săi. Invă-țătorul în mijlocul învățăceilor săi merge înainte. Când le spune învăța-ceilor săi că va fi judecat și ucis de fariseii jidovi, Petru voește să-l oprească, să nu se dea morții. Sfatul dumnezeesc însă trebuie plinit. — Poporul primește pe cel venit ca pe un împărat al păcii, și acest împărat al păcii blând și călare pe asin se înalță peste toți, și «pătruns de râvna casei Domnului», cu biciu în mână curăță casa tatălui ceresc, scoțând din templu pe toți cei nevrednici și necurați. De poporul care-l urmează pas de pas se desparte pentru a serbă în mijlocul celor 12 învățăcei ai săi cina legii celei nouă.

Se retrage cu cei aleși ai săi ca să petreacă în rugăciune, pentru de a putea plini jertfa dumnezească.

Sudori de sânge ies pe fruntea păstorului atot sfânt, când e supus luptei sufletești. Ingerii îmbărbătează pe învățătorul, iar satana 'l ispi-tește. — În rugăciune sfântă și ferbinte Fiul se roagă de Tatăl, ca să treacă paharul după voia Tatălui ceresc. — Ceva mai depărțitor de dânsul pe coasta dealului, în iarba verde și plină de flori rourate, învățăceii obosiți de drum, copleșiți de măreția faptelor și minunilor văzute, au adormit lin. — Dâșii dorm, în sufletul lor slab și inima lor pământească, nu se pot naște sentimentele dragostei adevărate față de Invățătorul dum-nezeesc. — A-l ajută, a-l sprijini pe Domnul în aceste clipe grele și pline de dureri, dâșii nu pot, căci oameni muritori sunt, și dâșii au lipsă de îmbărbătare.

Grabnic, îndoit de greutatea păcatului și cu sufletul hain Iuda vân-zătorul se apropie cu o ceată de suflete rătăcite și trimise de legiuitorii și cărturarii jidovi. — Cu o furie sălbatică, dar încă ascunsă, se urcă cu toții spre grădina Getsimaniei și năpustindu-se asupra lui, voiesc să-l prindă pe cel atot puternic. Privirea lui blândă, sfântă și atot puternică, îi do-boară la pământ. Iuda cu inima stânsă și îndurerată de greutatea celor 30 de arginți plini de sânge nevinovat sărută pe cel ce l-a învățat dra-gostea și adevărul. Domnul se dă prins în mâinile ostașilor păgâni. Cei 11 învățăcei — fiii oamenilor — cari jurau că nici mort nu-l vor părăsi fug în toate părțile și părăsesc pe cel ce le-a dat putere peste toate du-hurile. — Petru de 3 ori s'a lăpădat de cel care l-a învățat și pe valurile mării l-a purtat. Indecătorul cel vecinic e dus 'naintea judecății jidovilor. Soarele dimineții, trezind zorile zilei își trimite razele sale aurii ca să vadă

pe urzitorul și făcătorul lor, judecat și osândit la moartea crucii. Planul cel vecinic se împlinește! După batjocuri, chinuri și bătaii până la sânge, împăratul cerurilor își primește coroana de spini și luându-și crucea pleacă spre Golgota. Mic și mare, tinăr și bătrân din neamul lui Israil cu bucurie dau năvală spre dealul Golgotei unde nădăjduiesc a vedea minuni nouă. — În mijlocul sbuciumărei sufletești a poporului crucile sunt ridicate. Ochii plini de patimă și de ură a călcătorilor de lege privesc cu lăcomia sângelui la chinurile celui răstignit. Fiecare picur de sânge din trupul nevinovat, le adapă sufletul lor. Intre cuvinte de hulă așteaptă să vadă moartea Mesiei.

Unde sunt cei săturați, cei învățați, cei vindecați și cei înviați de dânsul? Unde e Lazar amicul Domnului, unde Petru cel cu jurămintele lui? Toți s'au dus!

Singur și de bună voie a venit Domnul să mântuie neamul omenesc, singur și de bună voe suie dealul Golgotei și se supune morții.

Ori și care creștin cugetându-se la toate acestea oare ar putea să rămână nemișcat în sufletul său? Oare nu e cuprins de o venerațiune și o dragoste nemărginită față de numele cel sfânt al Domnului Iisus? În zilele acestea, care din noi nu se cugetă involuntar la vecinicia Dumnezeuului celui atotbun și la nestatornicia și trecerea lucrurilor și bunurilor vremelnice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Câteva zile mai înainte poporul îl primește în Ierusalim ca pe un rege învingător, cu osanale, iar azi acelaș popor strigă deregătorului roman: «Ia-I! Ia-I! Răstignește-I!» Câtă schimbare și câtă nestatornicie! Turma blândă din zilele trecute, turma săturată și vindecată de dânsul s'a turburat aștită fiind de farisei, și cere moartea binefăcătorului său. Iată fii slăbiciunei! Iată fiii deșărtăciunei! Când deregătorul roman întreabă: «Care este vina lui?» ei nu știu răspunde decât, Ia-I! Ia-I! Răstignește-I! Ura și răutatea lor margini nu are. Sfaturile dătătoare de viață sunt răsplătite cu batjocuri; vindecarea ranelor și a boalelor, cu rane nouă și lovituri dureroase, iar învierile săvârșite le răsplătesc cu uciderea celui atotbun!

Cel întâi născut al dreptății cade de mâni ucigașe, nimenea nu e, care să-l apere, nimeni care să-l mângăie, nimeni care să-i aline durerile. L-au părăsit și s'au dus; toți s'au abătut!

Dar iată! Dacă oamenii nu vin să dea mărturie despre Mântuitorul lor, iată vine natura întreagă, și 'și cere dreptul de a da semne și dovezi, că jugul robiei a încetat. Evangelistul ne spune: «Și — Iisus strigând cu glas mare și-a dat sufletul. Catapeteasma bisericei s'a rupt în două de sus până jos. Pământul s'a cutremurat, petritele s'au despicaț, și mormintele s'au deschis». Așa mărturisește firea întreagă despre cel mai mare binefăcător al său. Durerile pe cari le-a suferit pe cruce străbat lumea, și vestesc tuturor popoarelor mântuirea neamului omenesc și slobozirea de sub păcatul strămoșesc. Istoria ne spune, că la moartea Mân-

tuitoarei corăbierii fiind cu corăbiile lor pe mare departe de Ierusalim. au auzit un gemet lung și dureros, și fără voia lor toți au trebuit să mărturisească, că în momentul acela a murit Fiul lui Dumnezeu. În Nicomedia din Azia a fost mare cutremur de pământ, care a sgudivit temeliele caselor, și a deschis mormintele. Soarele s'a întunecat în mijlocul zilei și mulți morți au înviat. Iată iubitorilor cum se cutremură pământul adăpat de picuri de sânge nevinovat din trupul Domnului. Iată cum soarele nu poate privi moarte făcătorului său! Iată cum morții întâmpină pe cel care i-a scos din «robia morții».

Catapetasma bisericii, sau perdeaua cea sfântă, carea în templul din Ierusalim despărția altarul de naia templului s'a rupt în două. S'a dat semn că Mântuitorul e al tuturor, cum și mântuirea e adusă pentru toți. Trebuie să știm, iubitorilor, că în altarul templului jidovesc, numai odată pe an intră arhiereul cel mare, stropind cu sânge dela jertfe sicriul legii, semnificând împăcarea Dumnezeului Iehova cu poporul jidovesc. — An de an jertfa aceasta trebuie repetată. Acum perdeaua despărțitoare se rupe dela sine, căci arhiereul cel mare al omenimei întregi, Iisus Christos, intră odată pentru totdeauna în cerul cel sfânt, aducându-se pe sine jertfă Tatălui ceresc, ca prin sângele său vărsat pe cruce, să facă împăcarea vecinică (Evrei 7, 27.)

Sfânta noastră biserică ne amintește azi această întâmplare măreață ca să ne arete cum în fața lumii pătrunse de dorul mării deșarte și coplesite de pofta stăpânirii, în chip blând și lin, dar în mod desăvârșit se săvârșește lucrarea cea sfântă. Azi ne reamintește biserica, cum s'a așezat serbătoarea înălțătoare și măreață a iubirii neamului omenesc, serbătoarea dragostei nemărginite a lui Dumnezeu către omul cel căzut. În fața lumii învinge ura înverșunată și furia turbată a fariseilor și cărturarilor jidovi, pe cari i-a ajutat înșelăciunea și fără de legea învățacelui trădător. Cu toate că cel atot bun, blând și puternic e încununat cu spini, batjocorit și ucis, totuș învingerea nu e a neamului jidovesc, ci din toate iasă învingătoare iubirea cea fără de margini a Tatălui ceresc.

Prin durerile unei cununi de spini, se încununează adevărul, dreptatea și dragostea desăvârșită aici pe pământ.

Pe cărările stropite de sângele Mântuitorului se suie neamul omenesc spre țanta cea mai înaltă și vecinică. În chinuri și dureri își pleacă Mântuitorul capul spre somnul cel de moarte și de pe dânsul răsar razele luminii și ale vieții vecinice. Iisus Christos cel atot bun pentru mulțimea chinurilor și a tuturor nedreptăților suferite, nu are alte cuvinte decât: «Părinte iartă-le lor, că nu știu ce fac.» (Luca 23, 34).

Această e o minune, pe carea noi cu mîntea noastră nu o putem cuprinde. Precum oamenii cu toată înțelepciunea și știința lor lumească nu pot cuprinde și nu pot înțelege pe deplin curgerea torentelui vremii spre nemărginire și vecinicie, tot astfel nu pot oamenii să pătrundă pe

deplin cu mintea și inima lor această taină săvârșită de Domnul cerului și al pământului. Fapta aceasta săvârșită de Mântuitorul va rămânea o taină din veac și până în veac. Vecinic este sevârșitorul acestei taine, vecinice sunt și darurile aduse de dânsul. Soarele se poate întuneca, temeliile lumii se pot clătina dealurile și munții se pot dărîmă; dragostea dovedită de Fiul lui Dumnezeu, față de ființa slabă omenească, rămâne vecinică.

II.

Cine este între noi iubiților, carele lucrurile acestea nu le-ar ști? Dar să întrebăm de altă parte, câți sunt între noi, cari s'au gândit mai temeinic la faptele și la întâmplările acestea minunate? Câți sunt aceia, cari vor fi căutat să și întipărească în inima și în sufletul lor, bunătatea și dragostea cea nemărginită a Domnului și Mântuitorului? Va trebui să răspundem, că foarte mic e numărul lor.

Oare în zilele noastre nu se răstignește de repețiorei Mântuitorul Iisus Christos, între noi și prin noi? Ba da! Să ne cugetăm numai la mulțimea acelora cari în tot locul zic, că dânsii cunosc pe deplin toate învățăturile religiunii creștine; să ne cugetăm la numărul cel mare al acelora cari susțin, că dânsii cu mintea și priceperea lor au pătruns pe deplin în toată învățătura Scripturii, și se socot îndreptățiți a se face învățători, îndreptători și judecători ai fraților lor? Oare viața și faptele lor dau dovadă clară despre cele zise și susținute de dânsii? Cu durere va trebui să ne convingem că inima lor este departe de Dumnezeu. Faptele izvorâte din inima lor, nu dovedesc nici dragoste creștinească dar nici credință în Domnul. Rătăcind cu mintea lor pe căi greșite, uită de cuvintele atât de înțelepte ale apostolului Iacob. «Fiți făcători ai cuvântului, iar nu numai ascultători, amăgindu-vă pe voi înșivă».

«Fraților! În zilele noastre prea sunt mulți de aceia, cari cu buze necurate pomenesc numele cel prea sfânt și preacurat a lui Dumnezeu, chemându-l chiar martor al nedreptăților și răutăților lor. Despre dânsii zice Mântuitorul: «Din afară vă arătați oamenilor dreptți, iar dinlăuntru sunteți plini de fățarie și fărădelege» (Matei 23, 27). Ce-i folosește omului dacă este chiar foarte învățat, și se laudă a fi membru ales al bisericei, iar în sufletul și în inima sa nu are nici cât e mărimea unui grăunte de muștar, bunăvoință, iubire și ascultare de poruncile și de voia lui Dumnezeu. Ce-i folosește omului dacă știe voia cea descoperită a Tatălui ceresc, dar în trufia inimei sale nu urmează voii lui Dumnezeu, și poruncile lui nu le plinește, ba chiar le calcă în picioare cu o vădită plăcere! Oare unul ca acesta nu răstignește de nou pe Mântuitorul! El uită că numai vorbele frumoase și plăcute la auz nu-l fac pe om drept și curat, și că numai virtutea desăvârșită poate să ne apropie de Dumnezeu, și poate să facă din noi fii plăcuți și iubiți a lui Dumnezeu. Toată știința și toată înțelep-

ciunea lumii fără virtutea adevărată creștinească nu ne poate ridica din noianul păcatelor, și nu ne poate apropia de Tatăl cel ceresc. Dacă nu ne însușim virtuțile creștinești, înzădar s'a restignit Domnul pentru noi».

«Celce se încrede în cele lumești și clădește pe cele ale lumii, clădește pe năsip, și clădirea lui se va surpă; iar celce cu nădejde în Dumnezeu clădește pe temelia credinței adevărate, își zidește sieși un edificiu statornic și puternic, pe care nici dintele vremii, nici furtunile veacurilor nu-l vor dărîmă».

«Având noi credința adevărată și virtuțile ca temelie a lucrărilor și a vieții noastre, între toate împrejurările vom ieși biruitori din lupta vieții». — Căci întreagă viața noastră ni se prezintă ca o luptă continuă. Ba putem zice că în lumea și viața întreagă să poartă o luptă continuă; în natură, pe pământ, în văzduh, între plante, între animale, între oameni. Toți și toate se luptă spre o țintă spre un scop anumit. — Lupta dintre oameni e cea mai aspră, căci aceștia în lupta lor se pot folosi de armele cele mai desăvârșite. — De mulțori vedem cum cu ajutorul armelor nedrepte și prin mijloace nedemne se obțin rezultate vremelnice frumoase și plăcute. — Descori se obțin rezultate cari copleșesc inima învingătorului, îl încântă, îi fac plăcere și bucurie, pe când cel învins, deși dreptatea și adevărul e pe partea lui, are să sufere înfrângerea, și totodată e cuprins de mâhnire și durere vremelnică. În fața lumii el rămâne cel chinuit și răstignit, deși pe nedreptul. Dacă vom cerceta inimile lor, ne vom putea convinge că cel învins, având credința în dreptatea dumnezeiască, și nădăjduind o dreaptă răsplătire și judecată dela judecătorul cel vecinic, în inima sa și în sufletul său s'a liniștit și s'a mângăiat, știind că Domnul a zis: «a mea este judecata, și eu voi răsplăti». — Nu așa este starea sufletească a învingătorului; după ce a trecut bucuria amănitoare a învingerii el încetul cu încetul se trezește și îi vin în minte armele și mijloacele nedrepte pe cari le-a folosit. — Conștiința lui să trezește, și în locul bucuriei, care pas de pas se depărtează, pășește căința și mustrarea grea și amară a conștiinței, și frica de judecata dreaptă a cerului. În locul bucuriei de mai înainte vine neliniștea și rușinea. Acum ar voi ca el să fi rămas învins, numai să poată avea liniștea și pacea sufletească. El a răstignit adevărul și dragostea creștinească pentru ajungerea țânței sale vremelnice și nedrepte, iar acum mustrările conștiinței îl răstignesc pe dânsul. — Între chinurile și durerile unei răstigniri sufletești trebuie să se întoarcă la Tatăl cel ceresc, și la Mântuitorul cel atot bun, ca să poată primi darul mântuirii. — El carele urând dreptatea, adevărul și dragostea creștinească, de nou a răstignit pe Domnul, acum cu umilință trebuie să se apropie de crucea cea mântuitoare și să cerșească milă și îndurare pentru a putea fi iarăș un fiu al bisericii lui Christos. Un astfel de om, obosit și trudit de mustrările conștiinței sale, trebuie să-și aducă aminte de cuvintele cele blânde ale păstorului bun: «Veniți la mine toți cei osteniți, și eu vă voi odihni pe voi». Razele mântuitoare cari

s'au pogorît de pe lemnul crucii peste omenimea căzută în păcat, ar trebui să lase să pătrundă și în sufletul lui, și atunci și el va află mântuire.

Fraților! Noi toți suntem oameni supuși slăbiciunilor și ispitelor, și fiecare din noi poate cădea în păcat. — Să nu uităm, că fieștecarele din noi, cu cât mai departe va sta de crucea Domnului, cu atât mai ușor va luncă pe povârnișul ispitelor. — Cu cât mai aproape vom fi de crucea Mântuitorului, cu atât mai mult se vor revărsa asupra noastră, harul, grația și toate darurile desăvârșite. Răstignindu-se pe sine ne-a deschis nouă calea spre limanul mântuirii și al fericirii. Noi iubiților, nu avem să facem decât să urmăm cu stăruință pe cărările pe cari zilnic ne îndeamnă sufletul nostru creștinesc.

A urmă Ințăătorului ceresc și a merge pe cărările arătate de dănsul pentru noi cei de acum e foarte greu. În mijlocul plăcerilor și desfătărilor lumești după cari vânam zilnic cu atăta nerăbdare să ne aducem aminte de crucea de pe Golgota. Patimile și «suferințele crucii» să ne fie un îndemn vecinic și o pildă statornică pentru o viață cu adevărat creștinească.

Zilnic să ne amintim, iubiților creștini, că fericire desăvârșită și îndestulare desăvârșită aici pe pământ nu se poate găsi, ci numai dincolo de mormânt, iar această îndestulare și această fericire numai atodreptul judecător ni-o poate da.

Azi să ne aducem aminte că pas de pas ne apropiem de judecătorul cel atodrept, naintea căruia și tainele cele mai ascunse ale inimii noastre sunt descoperite și desvălitate. Să viețuim și să lucrăm deci în așa chip, încât noi în ori care clipă a vieții noastre trecătoare cu inima și conștiința liniștită să putem părăsi aceste locașuri trecătoare și liniștiți și fericiți să putem stă înaintea scaunului de judecată a celui atodrept. Cu demnitate creștinească să urmăm în toate clipele vieții noastre voei celui prea înalt, știind că I. Christos carele s'a jertfit pentru întreg neamul omenesc, s'a jertfit și răstignit și pentru unul fiește carele din noi, și prin chinurile și durerile sale în locul pedepsei ne-a adus raiul bucuriei și al fericirii.

Cu sfințenie, cu adevăr și cu dreptate să plinim rugăciuni izvorite din inimă și suflet curat, și numai astfel să ne apropiem de mormântul lui cel sfânt, de unde au răsărit pentru noi razele vieții vecinice. — Aducându-ne aminte de neputințele și nevrednicia noastră, ca să putem aștepta în mod demn sfânta înviere, cu umilință să repețim zilnic versurile de rugăciune, atât de des rostite în decursul sfântului și marelui post: «Doamne al puterilor fii cu noi, că pe altul afară de tine ajutor întru năcașuri nu avem, Doamne al puterilor mântuiește-ne pre noi». Amin.

Prof. A. Crăciunescu.

DIN SCRIERILE PĂRINȚILOR BISERICEȘTI.

Cele cinci cuvinte ale sf. Petru Chrisologul despre fiul cel risipitor și despre cel crușător.

Cuvântarea II.

Năcazurile, cari au dus până acolo pe fiul risipitor, pe fiul care a părăsit pe cel mai bun părinte al său, încât cuprins de foame s'a băgat slugă la porci, le-am amintit în cuvântarea de mai nainte întrucât ne-a fost cu putință. Acum, după ce și-a propus îndreptarea, să urmărim cu cuvinte îmbucurătoare reîntoarcerea și căința lui.

«Iară venindu-și întru sine...» — se zice — «a zis: câți argați ai tatălui meu se satură de pâne etc.». A venit întru sine: mai întâi la sine a trebuit să revină, ca să se reîntoarcă la tatăl său, precum și atunci când s'a despărțit de el, mai întâi dela sine s'a depărtat. De fapt s'a înstrăinat de sine, și din om cu totul s'a prefăcut în dobitoc, celce nu s'a cugetat la iubirea părintească și a uitat de grația părintelui.

«Câți argați ai tatălui meu se satură de pâne, iar eu pier de foame»..! Pe celce îmbuibarea îl îndepărtează, foamea îl cheamă îndărăpt; acelaia, pe care avuția l-a făcut să urască pe părintele său, foamea îi împrumută din nou iubire față de dânsul. Și, dacă foamea nepoftită efeptuește atâtea bunuri, să ne cugetăm cât de folositor poate să fie postul de bună voie. Stomacul încărcat predispuie inima spre păcate, apasă mintea și o face nesimțitoare pentru harul cel înalt. «Trupul» — se zice — «cel putrezitor îngreunează sufletul, și locuința cea pământească apasă mintea cea cu grije»,¹ de unde și Domnul zice: «Luați aminte de înșivă ca să nu se îngreuneze inima voastră cu sațiul mâncării și cu beția».² Așadară stomacul trebuie curățit prin cumpătarea postului, ca astfel sufletul ușurat să poată năzui spre cele înalte, să se poată înălța cătră virtute și ca o pasăre să poată sbură cătră însuș autorul grației. Aceasta o dovedește și pror. Ilie,³ care postind tocmai atât timp cât însuș Domnul, într'atâta s'a eliberat de plăcerile trupești, încât biruind moartea s'a suit la cer.

«Sculamă-voiu și mă voiu duce la tatăl meu». El zăceà când a zis «sculamă-voiu»; el și-a observat căderea, a simțit ruina în care se află, s'a văzut zăcând în mod nedemn în vârtejul desfrânării și de aceea a exclamat: «sculamă-voiu și mă voiu duce la tatăl meu». Cu ce nădejde, cu ce prospect, cu ce încredere?...

...Cu ce nădejde? Cu aceea, că acela e tatăl meu. Eu am perdut tot ce aveam ca fiu, el însă nimic n'a perdut din ce aveà ca tată. La părinte nu erà trebuință să întrevină cineva din afară: în însuș internul părintelui este iubirea ca mijlocitor și efeptuitor. Inima părintelui este în demnată să producă din nou pe fiu prin iertare. Plin de căință «mă voiu duce la tatăl meu»; doar părintele îndatăce vede pe fiu îi și acopere gre-

¹ Înțelep. lui Sol. 9, 15.

² Luca 21, 34.

³ III. Regi 19, 8 și IV. Regi 2, 11.

șala; el, care mai vârtos voește să se arate ca părinte, nu voește să facă pe judecătorul, ci mai curând schimbă sentința judecătorească în iertare, pentru că voește ca fiul să nu piară, ci să se întoarcă.

«Sculamă-voiu și mă voiu duce la tatăl meu și voiu zice lui: tată, greșit-am la cer și înaintea ta». Aceasta mărturisire ne descopere cine este tatăl; căința ne spune cine este părintele. «Greșit-am la cer și înaintea ta». Acela, contra căruia se păcătuiește la cer, nu este tată pământesc, ci cerec, deaceea a adaus «și înaintea ta»; pentru că acela vede toate câte se petrec în cer și pe pământ.

«Greșit-am la cer și înaintea ta și nu sunt mai mult vrednic a mă chemă fiul tău». El s'a dus în străinătate, a fugit într'o țară îndepărtată, însă de învinuitorii săi, de martorii săi, de ochii tatălui cerec n'a scăpat. Aceasta ne-o dovedește pror. David când zice: «Unde mă voiu duce dela Duhul tău, și dela fața ta unde voiu fugi? De mă voiu sui la ceriu, tu acolo ești, de mă voiu pogori în iad de față ești, de voiu luă aripile mele de dimineață și mă voiu sălășlui la marginile mării și acolo mâna ta mă va povățui și mă va țineă dreapta ta».¹ Acesta vede că înaintea lui D-zeu sunt cunoscute păcatele de pe întregă întinderea pământului, așa că nici cerul nici pământul, nici marea nici abizul, nici chiar noaptea nu poate ascunde păcatele înaintea ochilor lui. El știe cât de mare fărădelege și ce mare greșală este a păcătui înaintea lui Dumnezeu și deaceea zice:² «Ție unuia am greșit, și rău înaintea ta am făcut»; deaceea și tinărul nostru deasemenea strigă cu glas tare și zice: «Greșit-am la cer și înaintea ta și nu sunt mai mult vrednic a mă chemă fiul tău». N'a zis: Nu sunt vrednic să fiu fiul tău, ci: Nu sunt vrednic să mă numesc fiul tău, căci a se numi (fiu) depinde dela grație, iar a fi (fiu) depinde dela natură. Ascultă ce zice apostolul:³ Dela celce ne-a chemat prin darul său.

Așadar tinărul nostru, deoarece a pierdut ce aveă dela natură, se socotește pe sine nevrednic și de grație. «Fă mă ca pe unul din argații tăi». Iată, unde a ajuns fiul de capul său! Iată unde l-a dus plăcerea și libertatea risipirei. «Fă-mă ca pe unul din argații tăi», ca prin serviciu din an în an să se inoiască robia; ca prin muncă grea, poziția câștigată să se nimicească; ca ziua întreagă să suspine sub sarcina muncii, ca o slugă, pentru o plată de nimica; ca să fie el totdeauna vânzătorul propriei sale persoane și nicicând să nu-și mai poată tăgădui sclăvia sa. Și deaceea a cerut el aceasta, deoarece el, care a învățat că libertatea în străinătate este sclăvie, știe, că slujirea la casa părintească e libertate.

Și acum, fraților, bucuros aș descoperi taina întunecoasă a celor cetite (din sf. Scriptură), dacă nu m'ar oprî dela aceasta scopul unui mare folos; căci observ că voi nu-i dați atențiune cu durerea cuvenită ca unei afaceri a noastră, ci iute treceți preste dânsa ca preste ceva străin de voi.

¹ Psalm 138, 7—10.

² Psalm 506.

³ Galat. 1.

Domnul nostru Isus Christos însă vorbește totdeauna despre starea noastră, numai despre noi și despre ce ne este nouă tuturora spre mântuire, și pentru îndreptarea noastră se folosește Domnul de aceste pilde tainice. El a voit să fie părinte slugilor sale, mai bine a voit să fie iubit decât temut: s'a dat pe sine ca pâinea vieții, și-a vărsat sângele său în paharul mântuirii.

Prin aceste asemănări aparținătoare trecutului, voește să îndrepte pe oamenii din prezent și pe cei din viitor, ca nu cumva părăsind noi pe tatăl cel bun, pe părintele blând, să ne ducem departe în lume, între străini, ca acolo trăind în desfătări să risipim toată bogăția mântuirii și a vieții, și cheltuind toate să suferim de foamea cea mai cumplită a nădejzii și astfel să ne predăm mai marelui acelei împărății, adică pricinuitorului desnădejzii, diavolului, ca el să ne trimită în lăcașul său, adică în locurile ademenitoare ale lumii acesteia; să ne trimită să paștem porcii, aceia, cari târându-se în tot timpul pe pământ, trăesc numai pentru trup și-și potolesc fierbânțelea cărnii în noroiu, se ascund în tină și se reinprospătează în vârtejul păcatelor. Dară că el trimite pe supușii săi la porci, aceasta o face crudelitatea lui cea fără sațiu, care nu se îndestulește ca oamenii să fie numai stricați, ci îi face și capi ai păcatului și meșteri ai fărădelegilor. Și când i a adus pe ei în o astfel de stare nu-i lasă să mânânce nici chiar din mâncarea și hrana porcilor, ca flămânzi fiind, să păcătuiască și mai mult, pentrucă pe risipitori nu-i poate cuprinde cruțarea și plăcerea nu-i știe îndestulă.

De aici urmează ca noi să rămânem la tatăl nostru cel bun, lângă binevoitorul nostru părinte, ca să putem încunjură cursa diavolului și neconținut să gustăm din bunurile părintești.

Înțelesul mai adânc îl vom cercetă în cuvântarea următoare, pentrucă datorim cu mai mult adunării și moravurilor.

(Va urma)

DESPRE MĂRTURISIRE.

Pe ce bază e introdusă mărturisirea? Avem să mărturisim și pe elevii din școlile populare și pe cei din gimnaziul inferior? Când trebuie mărturisiți și cum avem să facem mărturisirea?

Fiecare creștin are să fie împărtășit de darul și de grația dumnezeiască, pe cari ni le împărtășește biserica prin sfintele taine. — Taina cea mai însemnată și mai valoroasă pentru ori și care creștin, e taina euharistiei sau a cuminecăturii, căci prin aceasta taină se dă creștinului «trupul și sângele Mântuitorului spre ertarea păcatelor și spre viața de veci».

Prin mărturisirea greșalelor și a păcatelor înaintea preotului, se pre-gătește fiecare creștin, ca să poată primi în mod demn taina cuminecături. — Mărturisirea este deci o parte pregătitoare a euharistiei. — Mărturisirea păcatelor o impune biserica tuturor fiilor săi prin anumite pre-scripte și legi. Așa aflăm în poruncile bisericesti, că fiecare creștin are

să se mărturisească de 4 ori în an. Mărturisirea se face înaintea preotului. În biserica ortodoxă fiecare preot sfințit poate să primească mărturisirea. — De regulă fiecare creștin se mărturisește la păstorul său sufletesc. Locul mărturisirii pentru cei sănătoși e numai biserica. — Cu privire la locul unde avem să ne mărturisim și la ținuta preotului care primește mărturisirea, Simeon Tessalonicianul (în cartea sa «tractat asupra dogmelor credinței cap. 257) zice: «Mărturisirea-ispovedania trebuie să se facă, nu or cum o fi, ci în loc cinstit, sfânt și osebit, și duhovnicul care primește mărturisirea să șază liniștit, cu bună cucernicie și blând cu sufletul, arătând cu căutătura feței sale dumnezeiască dragoste. Iar cel ce se ispovedește să stea cu îndrăzneală, cu frică dumnezeiască și cu cucernicie înaintea duhovnicului, și mai bine zis înaintea însuși lui Christos, de vreme ce își spune păcatele prin duhovnicul lui I. Christos celui ce dă și iertare».

Despre mărturisire mai pe larg se pot afla indigetări în ori ce Teologie pastorală, apoi în molitvelnic sub titlul «Învățătura pentru ispovedanie».

Despre etatea la care putem începe spovedirea copiilor date pozitive nu am aflat. După uzul bisericesc de până acuma, copiii cari știu face deosebirea între bine și rău, sunt admiși la mărturisire. După unii pastoralisti ai bisericii apusene, copiii cari au trecut de 6 ani pot fi admiși la mărturisire.

Elevii tuturor școalelor au să fie mărturisiți, căci aceștia au să devină viitorii stâlpi de întărire ai bisericii și ai credinței creștinești. Mărturisirea are scop educativ, ținînd la nobilitarea sufletului și a inimii elevului și la întărirea credinței lui. Scopul mărturisirii pe lângă întărirea credinței este și formarea sau mai bine zis desăvârșirea caracterului religios moral. Acestea avându-le în vedere biserica, a impus mărturisirea tuturor elevilor. — Îngrijirea sufletelor tinere și nevinovate o impune însaș Mântuitorul prin cuvintele dela Matei cap. 18. v. 1—10. Vorbînd despre nevinovăție și aducând pruncii ca exemplu zice: «Cine va sminti pe unul din acești mici, cari cred întru mine, mai de folos i-ar fi lui ca să-și spânzure o piatră de moară de grumazul lui și să se îneco întru adâncul mării».

Ce privește însași mărturisirea elevilor, e bine ca să ținem cont de următoarele momente.

Catechetul are să se îngrijească de sufletele tinere încredințate lui spre a le crește. În fiecare an cel puțin de 2 ori elevii să vină la mărturisire; în postul crăciunului și în postul paștilor. Pentru ca mărturisirea să fie corăspunzătoare menirei sale, elevii au să fie înainte pregătiți prin instrucțiunea religioasă necesară. — Elevilor li se explică valoarea tainelor și însemnătatea lor pentru fericirea și mântuirea oamenilor: li se arată necesitatea primirei demne a tainelor pentru bunăstarea și viața aceasta pământească. E natural că propunerea acestor învățături se leagă de cunoștințele religioase câștigate în oarele de religiune. Întroducem apoi pe elevi în cunoașterea și aprețierea mărturisirii, totodată le arătăm urmările dezastroase ale unei mărturisirii nedemne și incorecte. Explicăm elevilor că

mărturisirea nu se face preotului ci lui Dumnezeu, carele cere dela noi recunoaşterea greşalelor noastre. — Explicăm după posibilitate conceptele despre virtute şi păcat. Le explicăm poruncile şi legile. De sine înţeles că la toate explicările trebuie să ţinem cont de etatea şi sexul celor cari vor fi mărturişiţi. Astfel pregătiţi vin apoi la biserică unde preotul după o cuvântare acomodată le ceteşte rugăciunile prescise şi îi mărturiseşte pe rând.

În timpul de acum aflăm introdus uzul, că pe elevii cari încă nu au ajuns la etatea de 12 ani, preoţii nu-i mărturisesc separat, ci ţinându-le tuturora o predică sau o catehesă acomodată, le dau crucea să-o sărute, le cetesc rugăciunea de deslegare, şi cu aceasta mărturisirea s'a sfârşit. Întru cât e felul acesta bun şi corăspunzător, pot să răspundă numai preoţii şi duhovnicii cu o praxă mai îndelungată.

Când mărturisim elevii separat — în particular — praxa ne învaţă ca să nu luăm prea mulţi deodată. Să luăm clasele singuratice pe rând. În caz contrar nu ne ajunge nici timpul fizic de a ne ocupa de fiecare cu seriozitatea recerută, afară de aceea elevii având să steie mult în biserică îşi pierd răbdarea şi când le ajunge rândul la mărturisire numai mărturisire corăspunzătoare nu fac. — E bine ca preotul să-şi aranjeze astfel lucrurile, ca după posibilitate să poată jertfi fiecărui elev mărturisitor timp îndestulitor şi nici dânsul să nu fie prea obosit de încordarea prea îndelungată. — Preotul obosit nu are paciinţă; şi faptul acesta, sufletele tinere şi agere, pentru cari mărturisirea nu e un lucru de toate zilele, îl observă îndată şi în loc de a afla preotul inimi deschise, întâmpină rezerva cea mai mare, şi atunci toată mărturisirea e zădarnică. Rodul unei astfel de mărturisiri nu poate fi bun şi folositor. Preotul care mărturiseşte pe şcolari, trebuieşte să se prezinte ca un învăţător bun, ca un părinte adevărat, carele primeşte cu drag pe fiecare fiu al său, şi întâmpină pe toţi cu aceiaş bunăvoinţă. Conceptele de antipatie şi simpatie părtinitoare înaintea preotului au să fie necunoscute; sufletul duhovnicului are să fie pătruns numai de dragostea creştinească după cum ni-o expune apostolul Pavel în epistola I. către Corinteni cap. 13.

Elevii mai tineri sunt foarte sfioşi şi unii foarte rezervaţi, așa că dacă preotul nu posede tactul pastoral convenit, nu poate afla mărturisitori sinceri în dânsii. Pe fiecare elev ar trebui să-l tracteze astfel ca să-i câştige încrederea deplină şi așa elevul să-şi deschidă inima şi mintea ca să pătrundă în dânsule cuvintele înțelepte ale preotului. Dacă elevii sunt pe deplin pregătiţi — din şcoală — şi personalitatea preotului nu dă anză la dubietate şi neîndestulare atunci mărturisirea elevilor poate să fie desăvârşită şi să aducă rezultate bune, poate să fie spre fericirea omului şi spre preamărirea lui Dumnezeu.

Privitor la întrebările cari are să le pună preotul către elevii pe cari îi mărturiseşte, avem să ne ţinem cu toţi de principiul sau axioama lui Iuvenal: *Maxima reverentia pueris*. (Copiilor li se cuvine cea mai mare

stimă). Adecă sufletele tinere să le îngrijim cu cea mai mare stimă, după cum poruncește și Mântuitorul, ca să nu dăm ansă la «scandală». Toma dela Aquino, teolog erudit, exprimă ținuta preotului cu privire la întrebările cari are să le pună, prin 3 cuvinte: *Parce* (cu cruțare) *caste* (cu nevinovăție) *caute* (cu grijă).

Parce, adecă să întrebăm puțin dar cu înțeles și logică. *Caste*, să întrebăm astfel ca din întrebare să reiese că urim păcatul, și îl condamnăm. *Caute*, să întrebăm cu grijă ca să nu fie aparența că noi de curioși întrebăm și poate prin întrebare să seducem la păcat.¹

Întrebările au să fie acomodată după etate și sex și e necesară cea mai mare precauțiune, ca prin întrebări să nu se jignească sentimentele mărturisitorilor, sau eventual să se atragă atențiunea asupra unor păcate, până la mărturisire necunoscute. Întrebările au să fie mai mult directe.

Dacă observă preotul că unii mărturisitori din oarecari motive se sfiesc a face mărturisire adevărată și temeinică, după posibilitate are să-i clarifice asupra necesității unei mărturisiri temeinice, și cu cea mai mare bunăvoință să-i îndrume la alt duhovnic, de care poate nu s'ar sfii.

După mărturisire, nainte de deslegare, preotul dă admonierile necesare sau impune un canon oarecare. Principiul recomandat de duhovnici bătrâni și cu praxă e «sfaturi și îndemnuri părintești cât se poate de multe, canon cât se poate de lin și mic». Deslegarea să o deneghe preotul în cazuri extraordinare. E periculos a denega mărturisitorilor tineri deslegarea, după ce mărturisirea e primită. Afirmative la oameni tineri denegarea deslegării produce în cele mai multe cazuri păcate și mai mari. Preotul să caute să deștepte regrete sincere în inima celui păcătos și va ajunge la un rezultat mai bun decât denegând deslegarea.

Ce privește canonul care vrem să'l dăm, aflăm foarte bune îndegări la Toma dela Aquino, unde zice²:

«E mai corect a impune o îndatorire mai mică, decât una mai mare, căci mai bine suntem scuzați înaintea lui Dumnezeu pentru multă îndurare, decât pentru stricteță prea mare, și e mai bine ca preotul să arete ce pocăință mare ar fi de impus, dar să impună una mică, carea va fi mai suportabilă penitentului.»

Timpul mărturisirei elevilor e după amiază, după vecernie. De obicei se face mărturisirea în ziua premergătoare cuminecării. După ameazi îndată după vecernie se face mărturisirea, iar ziua următoare dimineața făcându-se liturgie, se împărtășesc cei mărturisiți. De regulă se caută ca timpul dintre mărturisire și cuminecare să fie scurt, ca elevii să fie feriți și scutiți de a ajunge în ispită și a păcătui.

¹ *Caute, modeste coram Deo, ne sibi aut poenitenti noceat. Modesti înaintea lui Dumnezeu, ca să nu strice sieși ori celui ce face pocăință.*

² *Rectius est imponere minorem debito, quam maiorem, quia melius apud Deum excusamur propter multam misericordiam, quam propter nimiam severitatem. Și Melius est ut sacerdos indicet quanta poenitentia esset injungenda, injungat tamen minus, quod poenitens tolerabilius fuerat.*

Mărturisirea introdusă fiind pe baza indigetărilor și poruncilor bisericești are să fie susținută în biserică pentru toate timpurile. Elevii tuturor școalelor au să fie mărturișiți, în timpul postului. Locul mărturisirei e biserica.

Despre felul cum se face acum mărturisirea din partea celor mai mulți creștini, și ce rezultate aduce o astfel de mărturisire, nu ne permite locul ca să tratăm.

A. Crăciunescu.

CRONICA BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Urmările necredinții și ale necinstirei căsătoriei au început a se arăta în Franța, într'un mod, care trebuie să inspire mari îngrijorări pentru viitorul poporului francez. Un ziar («Journal officiel») publică un raport despre mișcarea populației în prima jumătate a anului 1909, din care raport reținem următoarele date statistice: În acel period de timp s'au întâmplat cu 6201 mai puține căsătorii, iar cu 543 mai multe divorțuri, decât în acelaș restimp al anului precedent (1908). Numărul nașterilor s'a redus dela 411,402 la 398,710, iar cazurile de moarte au sporit cu 25,019. Deci populația Franței a scăzut dela 1 Ianuarie până la 30 Iunie a. 1909 cu 28,203. Ziarul, din care luăm aceste date, face un apel cătră toți prietini poporului să desvoalte o cât mai intensivă activitate moralizatoare spre a împedecă decadența. Experiențele triste ce s'au făcut în Franța cu necredința, pot servi și pentru noi ca un indemn spre a inteși munca de educație a poporului nostru în credință și religiozitate.

*

N. B.

Domino. Jocul cunoscut sub numele de «domino» a fost inventat de doi călugări benedictini din mănăstirea Monte Casino în Italia. Locuitorii claustrului într'o zi nu știau cu ce să-și petreacă timpul liber, fără călcarea votului tăcerii, cum se prescria în regulile ordului. Astfel, doi călugări s'au socotit să se joace cu petricele patrunghiulare, semnate fiecare cu anumit număr de puncte negre, așezându-le alternativ una lângă alta după anumt sistem, până când se gată toate, ori până când unul dintre ei nu mai aveà de unde pune similară la petriceaua pusă de celălalt ca provocare. Cel ce rămâneà învin-

gător, anunță învingerea zicând încet partenerului său începutul Psalmului 109: «Dixit Dominus Domino meo, — Zis'a Domnul Domnului meu». De aci numirea jocului de — domino, care îndată a fost primit și de ceialalți călugări din mănăstire și încurând s'a lățit în toate țările europene. Durere numai că acum se joacă și în bani, spre dovadă, că nu este nici un lucru atât de nevinovat, ca omul să nu poată și abuză de el, întocmai cum abuzează și cu jocul în cărți, carele și el la început a fost numai joc de distracție.

G. Hango.

*

Potopul (diluviul). Hermann Hilprecht, profesor de filologia comparativă a limbilor asiriane și semite dela universitatea din Pensilvania, publică în traducere o mulțime de date istorice din anticitatea îndepărtată, aflate pe niște table de pământ arse, în biblioteca bisericeii din Nippur în Babilonia. Datele sunt scrise cu litere cuneate, adecă în formă de cuie. În scrisorile acestea ce cuprind date și despre potop. După Hilprecht, ele ar dată din anii 2100 a. Chrs. și cuprinsul lor ar cvadra întocmai cu datele din Biblie referitoare la evenimentele imediat dinainte de potop. Anume, s'ar prezice în ele potopul, de și timpul lui nu se determină hotărît, și ceea ce e mai interesant, s'ar indica și edificarea unei corăbii mari, în care ar scăpă o mulțime de oameni și animale. Pe baza datelor biblice, arheologii au pus potopul ca întâmplat la a. 2348 a. Chrs. Astfel după Hilprecht, carele în America se bucură de mare autoritate științifică, potopul s'ar fi întâmplat cu cel puțin 248 ani mai târziu, decât cum se crede în general după combinațiunile din Biblie. — Fie ori care so-

coteală mai mult ori mai puțin greșită, pentru creștinii adevărați e o nouă satisfacție, când și arheologia tot mai mult probează adevăritatea celor cuprinse în Sf. Scriptură atât de mult atacată din partea celor necredincioși.

G. Hango.

*

Judecăți nedrepte. În dezvoltarea noastră culturală ne-am face vinovați de o greșală neiertată unui popor care vrea să-și clădească o cultură traicică, dacă cuprinși de orgoliu, am aprecia în mod exagerat valoarea și însemnătatea forțelor de cari dispunem. O asemenea procedură neseriasă ne-ar putea împinge la încercări aventuroase și de aici la decepții amare pe urma nesucceselor de cari ne-am lovi. De altă parte ne-am arătat tot pe atât de ușurateci în judecățile noastre și atunci, când stăpâniți de sentimentul blazat al unei desprețuitoare nemulțămiri cu noi înși-ne, ne-am nesocoti și forțele pe cari într'adevăr le avem Nizuințele conștiente și faptele progresului, trebuie să porceadă totdeauna din o cât mai obiectivă *cunoaștere de sine* și din o cât mai reală înțelegere a *stării* în care se găsește. Nici cu factori cari există numai în închipuire, dar nici cu factori nebăgați în seamă ori chiar desprețuiți, nu se poate clădi edificiul măreț al unei culturi durabile.

Stând pe acest punct de vedere nu ne putem împacă cu judecata grăbită ce o rostește asupra seminarilor noastre, asupra școalelor noastre secundare și asupra profesorilor acestor institute de cultură — autorul pretențiosului articol «Bursa Șaguna», (publ. în Nr. 55 al ziarului «Tribuna» dela Arad.

Antecedentele aceluia articol sunt următoarele :

Liga culturală din București cu ocazia centenarului dela nașterea mitropolitului Șaguna, a înființat o bursă de 1200 lei anual, destinată a se da, pe baza unui concurs susținut înaintea unei comisii constătătoare din profesorii de istorie bisericească dela seminariile din Sibiu și Blaj, și din un cleric pe care-l va alege spre acest scop comitetul Ligei, — unor absolvenți în teologie ortodocși ori greco-cat., cari ar avea

să facă în decurs de 3 ani studii speciale de istorie bisericească la trei universități din străinătate. Autorul numitului articol e de părerea că în felul cum s'a contemplat scopul «Bursei Șaguna» de către cei-ce au înființat-o, ea nu va aduce rezultate mai însemnate, din care cauză propuse să i-se schimbe destinația luându-se de bază pentru înființarea mult așteptatei «Școale a lui Ștefan cel Mare» la București, care școală ar avea să găzduiască tineri dela noi cari ar face studii în capitala României.

Aceste păreri, de sigur, sunt discutabile și merită a fi luate în considerare, dar motivarea lor e nedreaptă și jignitoare pentru seminarile noastre, pentru școalele noastre secundare și pentru profesorii lor. Prin o trăsătură de condeiu, toți acești factori cărora le este încredințată într'o măsură hotărîtoare soarta culturii românești, sunt reduși la zero. Căci: «în seminarile noastre vin, în majoritate, elementele cele mai slăbuțe de prin diferitele licee» și «ceea ce constituie pentru seriozitatea culturii noastre o tot mai mare primejdie, e împrejurarea... că nu e nici unul care să poseadă limba germană», cu atât mai puțin alte limbi a căror cunoștință e necesară pentru a face studii de istorie în străinătate. Apoi: «dată fiind... trista împrejurare că seminarile noastre sunt, în general privity, școli cari pregătesc destul de slab și de superficial, din cauza lipsei de pregătiri științifice suficiente a profesorilor și a unei inspecții oarecare, absolvenții de teologie dispun de o pregătire științifică destul de subredă, pe care nu se poate zidi aproape nimic serios, decât pe lângă cea mai încredințată străduință, străduință pe care acești absolvenți n'o mai au decât în cazuri rarissime». Drept dovadă ar servi afirmația că «Consistorul din Sibiu împarte de mai bine de 40 de ani încoace, an de an câte patru burse de câte 1000 cor. absolvenților de teologie pentruca să facă studii universitare, fără ca din *absoluta majoritate* a acestor bursieri să se fi ales ceva». În fine: «școala românească secundară... de vr'un deceniu și jumătate e inundată *aproape exclusiv numai (!)* de profesorii cari nu dispun nici de o cultură națională corespunzătoare, nici de o cultură apuseană te-meinică» etc.

Nu noi vom fi aceia, cari să ascundem scăderile școalelor noastre, scăderi de cari ne lovim mereu și cari pe lângă o cooperare a tuturor factorilor competenți în mare parte s'ar putea înălțura; dar trebuie să fie lipsit cineva de orientarea cuvenită într'ale școalelor noastre, ca să-și permită o osândă atât de nedreaptă și pe dea'ntregul, ca cea de mai sus. Cu date pozitive se pot răsturna pe rând exagerările acelor nedrepte învinuiri. Nu corespunde adevărului, că în seminariile noastre ar veni, în majoritate, elementele cele mai slăbuțe de prin diferitele licee, ci adevărat e, cel puțin pentru Sibiu, că majoritatea elevilor noștri seminariali vine dela liceele noastre românești, aducând, afară de unele excepții rarissime, o calificare care-i îndreptățește să facă studii la ori care universitate din țară și străinătate. Rămânând cu vorba la seminarul din Sibiu, poate că de vr'un deceniu încoace se putea face o mai mare selecțiune la primirea elevilor, ca să nu se'nmulțescă contingentul absolvenților în teologie cari nu pot află aplicare din lipsa de parohii vacante în arhidieceză. Dar cum în tot răul e și un bine, acești absolvenți disponibili din arhidieceză își caută aplicare în celelalte două dieceze, o împrejurare din care pot rezulta nu neînsemnate foloase culturale.

Nici de limba germană nu sunt atât de străini elevii seminarului nostru, cum crede neorientatul critic, căci din ceva peste 100 de tineri, sunt 20 cari posed limba germană. Iar că pe cunoștințele de limbă latină ce le aduc în seminar s'ar putea clădi mai departe, se poate convinge criticul nostru din numerele din urmă ale «Revistei Teologice», în care doi elevi seminariali au început publicare *de pe textul latin* a cuvântărilor unui părinte bisericesc. Cercetând biblioteca muzeului Bruckenthal din loc, adeseori vei găsi elevi de ai noștri, cari consultă documente vechi privitoare la istoria noastră. Că pe întreaga pregătire cu care ies elevii noștri din seminar se poate zidi mai departe, au dovedit acei bursieri cari au făcut studii universitare cu succes și au ajuns bărbați folositori școalei, bisericii și neamului nostru. Dacă

sunt mulțșori și cei ce nu au făcut ispravă la universitate, vina o poartă în primul rând ei înșiși, iar între celelalte cauze nu stă la locul din urmă și faptul destul de regretabil, care n'ar trebui să se mai repete, că fără să-și fi făcut datoria față de studiul pentru care au fost trimiși cu mari jertfe, asemenea tineri neisprăviți au fost avanzați în care-și însemnate în biserică.

Ce privește pregătirea științifică a profesorilor seminariali, credem că după împrejurările noastre modeste e suficient, ca aproape toți acei profesori să-și fi câștigat calificarea necesară *la două școale superioare* din țară și unii și în străinătate. Spiritul în care-și desvoaltă activitatea acei profesori, e în general privit, spiritul bun al unei culturi sănătoase, solide și românești. Sub inspirația și povățuirea acestui bun spirit, școalele noastre, cari n'au chemarea de a pregăti savanți, sunt în stare să crească harnici și devotați lucrători în ogorul culturii neamului nostru! Pe lângă toate scăderile de cari nu suntem liberi, credem totuș că sporul muncii seminariilor și a școalelor noastre secundare se află într'un continuu progres în multe privințe. Că nu se poate face știință înaltă, erudiție de savanți, vor înțelege cei ce știu judecă împrejurările speciale între cari au să lucreze școalele noastre și profesorii lor, precum și împrejurările generale de cultură ale poporului nostru. E departe de noi gândul de a spune că nu ne trebuie știința și că n'o prețuim. Din contră: ținem sus prestigiul științii și îndemnăm pe tot cel ce poate să contribuie la îmbogățirea ei, *siguri fi'nd, că între împrejurările noastre pe lângă toate silințele abia suntem în stare să producem câtă ne trebuie, decum să ne mai prisosească*. Noi mai știm însă și aceea, că pe lângă știința mai sunt și alți factori ai culturii, fără de cari știința e ca o aramă sunătoare și ca un chimval răsunător!

Credem a fi în drept, când cerem ziarelor noastre o judecată mai obiectivă asupra activității institutelor noastre de cultură și a profesorilor lor, activitate fără șgomot pe care n'o pot vedea ceice așteaptă să fie trâmbițată de pe case.